

Муҳаммад Носируддин Албоний

КИТОБ, СУННАТ ВА САЛАФЛАР АСАРЛАРИДАГИ
ҲАЖ ВА УМРА МАНОСИКЛАРИ
(АМАЛЛАРИ), ҲАМДА ОДАМЛАР УНГА ҚҰШИБ ЮБОРГАН
БИДЪАТЛАРНИ САНАБ ЎТИШ

*«Мактаба ал-Маъориф»
Риёз шаҳри*

Тұртқынчи нашр

1410 ҳ.й. – 1989 м.й.

Мундарижа

Муқаддима	2
Ҳаждан олдинги насиҳатлар	3
Қилишга гуноҳи бўлмаган ишлар	5
Эҳром боғлашдан олдин	6
Эҳром ва унинг нияти	7
Мийқотлар	7
Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг таматтӯй қилишга буюрганлари	7
Шарт қўйиш	8
Ақийқ водийсидаги намоз	8
Талбия ва уни айтганда овозни баланд қилиш	8
Маккага кириш учун ғусл қилиш	10
Тавоф ал-қудум (биринчи, Маккага келиш тавофи)	10
(Қора Тош турган) рукн (бурчак) ва (Каъба) эшиги орасидаги (жойни) илтизом қилиш	11
Сафо ва Марва орасида югуриш	13
Ҳажга тарвия куни эҳром боғлаш	14
Арафотга бориши	14
Арафотда туриш	15
Арафотдан кетиш	15
Муздалифада бомдод намози	16
Тош отиш	16
Қўй, сигир ва туя (қурбонлигини) сўйиши	17
Тавоф ал-ифоза (асосий тавоф)	19
Минода тунаб қолиши	19
Тавоф ал-вадоъ (видолашув тавофи)	21
Ҳаж, умра ва зиёратдаги бидъатлар	22
Эҳромдан олдинги бидъатлар	24
Эҳром, талбия ва бошқа амалларнинг бидъатлари	25
Тавоф бидъатлари	26
Сафо ва Марва орасида саъӣ қилишдаги бидъатлар	27
Арафотдаги бидъатлар	27
Муздалифадаги бидъатлар	28
Тош отишдаги бидъатлар	29
Қурбонлик сўйиши ва соч олиш бидъатлари	29
Турли бидъатлар	29
Мадинаи мунаvvара зиёратининг бидъатлари	30
Байтул-Мақдис бидъатлари	32

Аллоҳта ҳамдлар ва мақтovлар бўлсин. Ундан ёрдам сўраймиз. Нафсларимиз ёмонлиги ва амалларимиз хатоликларидан Аллоҳнинг паноҳига ўтамиз. Аллоҳ кимни ҳидоят қилса, уни хеч ким адаштира олмас ва Ул зот адаштириб қўйган кишини бирор кимса ҳидоят қила олмас. Ёлғиз Аллоҳдан бошқа ибодатга ҳақли бирор илоҳ йўқлигига гувоҳлик бераман. Унинг шериги йўқ. Ва Мұхаммад Ул зотнинг қули ва элчиси эканлигига гувоҳлик бераман.

Сўнгра. Дарҳақиқат, ҳаж маносикларини соддалаштириш йўли билан омма одамларга илмни енгиллаштиришга рағбат пайдо бўлди. Бу эса худди “Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи вассалламнинг намозлари сифати” номли рисоламни қисқартирганим каби “Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи вассалламнинг Жобир розияллоҳу анҳу у зотдан ривоят қилган ҳажлари” номли китобимни қисқартириш орқали бўлди. Фақат мен унга ўша китобдаги маносикларда ва унга ёзган изоҳларда келтирилмаган муҳим қўшимчаларни қўщдим. Мен бу қўшимчаларнинг (манбалари) таҳрижига ва бошқа фойдаларга алоҳида эътибор бердим, худди бошқа китобларимда қилганим каби: ҳадис мартабасини ва манбасини зикр қилдим, лекин уни қисқа келтириб, кўпинча бошқа чоп этилган ва чоп этилмаган китобларимга ишора қилиб кетдим. Аммо “Ҳаж”¹ китобидаги ҳадислар манбасини ва мартабасини келтиришга мен (бу ерда) алоҳида эътибор бермадим, чунки у муҳтарам ўқувчилар олдида мавжуд, ким ундан бирон нарсани исботлашни хоҳласа ўша китобга мурожаат қилиш мумкин. Шунинг учун “асл китоб” деб унга ишора қилдим. Шунингдек фойдани комил қилиш учун ҳаж ва зиёрат бидъатларини ундан қисқача равишда келтириб бу китобни: “Китоб, Суннат ва салафлар асарларидағи ҳаж ва умра маносиклари” деб номладим.

Аллоҳ Табарока ва Таолодан амалимнинг ҳаммасини солих, фақат Унинг Юзи учун холис қилишини ва бошқа бирон киши учун насиба қилмаслигини Ундан сўрайман!

Димашқ, 21 Шаърон 1395 ҳ.й.
Мұхаммад Носируддин Албоний.

¹ Таржимон изоҳи: “Жобир орқали ривоят қилинган ҳаж” китоби.

Ҳаждан олдинги насиҳатлар

Ушбу насиҳатлар ва фойдаларни ҳожи биродарларимизга ҳаждан олдин тақдим қиласын:

Бириңчидан, ҳожи Роббисидан құрқиб Аллоҳ унга ҳаром қилған нарсаларни қилмасликка бор кучи билан ҳаракат қилиши лозим. Чунки Аллоҳ Таоло:

“Ҳаж маълум ойларда бажарилади. Ким ҳажни ният қилған бўлса, яқинлик қилмасин, фосиқлик-гуноҳ қилмасин ва ҳажда тортишмасин” (Бақара: 197), деган. Шунингдек Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: “**Ким ҳаж қилиб яқинлик ва гуноҳ қилмаган бўлса, онасидан түгилган кунидек гуноҳларидан пок қайтади**”, дедилар. Чунки бундай қилған кишининг ҳажи мабрур (мақбул, ёки гуноҳсиз, ёки риёсиз) бўлади. Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам эса айтадилар: “**Мабрур ҳажнинг мукофоти фақат жаннатдир**”².

Шунинг учун уларнинг баъзилари жоҳилликлари ёки адашганликлари сабабли мубтало бўлган нарсалардан огоҳлантириш лозим бўлади:

1. А) Аллоҳ Таолога шикр келтириш. Уларнинг кўплари Аллоҳдан бошқадан ёрдам сўраш, ўлган пайғамбарлар ёки солиҳлардан мадад сўраш, Аллоҳдан ташқари уларга дуо қилиш, уларни улуғлаб улар номи билан қасам ичиш каби ширкни қилғанларини кўрдик. Шу билан улар ҳажларини ботил қилишади (йўқقا чиқаришади). Аллоҳ Таоло шундай деди:

“Агар ширк келтирсанг, амалинг албатта бекор бўлади” (Зумар: 65).

Б) Уларнинг баъзилари соқолни қириш билан зийнатланади. Бу эса фисқ бўлиб, унда “Асл” китобда зикр қилингани каби шариатга тўртта хилоф иш бор.

В) Эркакларнинг тилла узук тақишилари. Бу ҳаромдир, айниқса унинг бугунги кунда “никоҳ узуги” деб номланган тури, чунки унда яна насронийларга ўзини ўхшатиш бор.

2. Ҳажни ният қилған ҳар қандай киши қурбонликни ҳайдаб келаётган бўлмаса³, таматтуъ⁴ ҳажини ният қилиши лозим. Чунки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам охирида саҳобаларини шунга буюрдилар ва ҳажни тўхтатиб туриб умра қилишга бўлган буйруқларига шопшилмаганиларга ғазаб қилдилар. Шунингдек у зот: “**Умра ҳаж ичига Қиёмат кунигача кирди**”, дедилар. Саҳобалардан баъзилари: “**Бу таматтуъмиз ушибу иилимизга хосми, ёки (унинг ҳукми) абадийми?**” деб сўрашганида, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам бармоқларини бирбирига киргизиб: “**Умра ҳаж ичига Қиёмат кунигача кирди: абадул-абадга, абадул-абадга**”⁵. Шунинг учун Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам саййида Фотима ва аёлларига, Аллоҳ уларнинг барчаларидан рози бўлсин, умрадан сўнг эҳромдан чиқишига буюрдилар. Шунинг учун Ибн ’Аббос шундай дердилар: “**Ким Байтни тавоғ қилса, эҳромдан чиқибди. Гарчи сизларга**

² Бухорий, Муслим ва бошқалар Абу Хурайра розияллоҳу анхунинг ҳадисидан ривоят қилишди. У “Саҳиҳа” №1200 ва “Ирво” №769 да тахриж қилинган.

³ Бугунги кунда барча ҳожиларнинг ҳолати шундай. Чунки улардан биронтаси қурбонлик ҳайвонини эҳромга кирмасдан туриб ҳайдаб келиши нодир ҳолатдир. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам шундай қилғанлари учун у инкор қилинмайди. Аммо қурбонлик ҳайдаб келмаган киши қирон ёки ифрод ҳажини қилса, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам феъллари ва буйруқларига хилоф қилған бўлади. Ибн ’Аббос айтганлари каби, (бу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам йўллари), гарчи у одамларга ёқмаса ҳам. Муслим 4/58, Ахмад 1/278, 342.

⁴ Таржимон изоҳи: таматтуъ ҳажида олдин умра қилиниб, эҳромдан чиқиб, сўнг Зул-ҳижжанинг 8-куни яна эҳромга кириб ҳаж бажарилади.

⁵ Қ.: “Саҳиҳ Абу Довуд” № 1568, 1571.

бу ёқмаса ҳам, бу Пайғамбаринглар суннатидир”⁶. Демек, қурбонлик ҳайвонини ўзи билан ҳайдаб келмаётган ҳар қандай киши учта ҳаж ойида умрага талбия айтиши лозим. Кимки ҳаж-ифрод ёки ҳаж-қиронга⁷ талбия айтган бўлса, кейин унга Росул соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳажни умра учун тўхтатиб туришга бўлган буйруқлари етиб келса, унга шошилиши керак, гарчи Маккага келганидан сўнг ҳамда Сафо ва Марва орасида тавоф қилиб бўлганидан кейин бўлса. Шунда у эҳромдан чиқиб, кейин тарвия куни – (Зул-хижжанинг) саккизинчи куни ҳажга талбия айтиб эҳром боғлади.

“Эй иймон келтирганлар, Аллоҳ ва Росули сизларга ҳаёт берадиган нарсага чақираёт-ганда уларга ижобат қилинглар” (Анфол: 24)⁸.

3. Арафага ўтар кечасида Минода тунаб қолишни қолдиришдан эҳтиёт бўл, чунки бу вожибdir. Росул соллаллоҳу алайҳи васаллам уни қилиб ҳамда: “Мендан ҳаж-умра амалларининг ўрганинглар”, деб шунга буюрдилар. Шунингдек, сенга Муздалифада бомдод намозини ўқигунингта қадар тунаб қолиш вожиб бўлади. Агар сен у ерда тунаб қола олмасанг, у ерда (бомдод) намозини ўқиши қолдирма, чунки у вожиблардандири, балки муҳаққиқ уламолар орасидаги кучли фикр бўйича у ҳаж арконларининг биридири, магар аёллар ва заифлар бундан мустасно. Уларга туннинг ярмидан кейин йўлга чиқиш жоиздир, бу ҳақда кейинроқ сўз боради.

4. Бошқа масжидлар ва бошқа жойлар у ёқда турсин Масжидул-ҳаромда намоз ўқувчиларнинг биронтаси олдидан ўтишдан⁹ қўлдан келгунча ҳазар қил. Чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдиларки: “Агар намоз ўқувчининг олдидан ўтиувчи гуноҳини билганида қирқ давомида тўхтаб туриши унинг олдидан ўтишидан афзалроқ бўларди”. Бу умумий жумла бўлиб ҳар қандай ўтувчи ва намоз ўқувчини ўз ичига олади. Масжидул-ҳаромда ўтувчининг мустасно эканлиги ҳақидаги ҳадис сахиҳ эмас. Шунингдек сен унда (Масжидул-ҳаромда), бошқа масжидлардагидек сутрага қараб ўқишинг лозимдир. Чунки бу ҳақда умумий ҳадислар ва сахобалардан хос хабарлар келиб, улар асл китобда зикр қилинган.

5. Илм ва фазилат эгалари ҳожиларга йўлиққанларида уларга ҳаж амаллари ва аҳкомларини Китобу Суннатга мувофиқ равищда ўргатишлари лозим бўлади. Шунингдек бу уларни тавҳидга чақиришларидан машғул қилиб қўймаслиги керак, чунки у Исломнинг асли-асосидир ва шу сабабли әлчи-росуллар юборилиб китоблар нозил бўлди. Чунки биз йўлиққанларнинг кўпини, ҳатто илмга ўзини нисбат берганларни Аллоҳнинг тавҳиди ва сифатлари ҳақиқати ҳақида ўта бехабар эканликларини топдик. Худди шундай ихтилофли мазҳаблар ва кўпгина ҳизбларга эга бўлган мусулмонлар ўз сўзларининг бирлигига ва Китобу Суннат асосида сафларининг жамлашига қайтишлари заруратидан улар ғафлатдадир. Бу

⁶ Унинг санади (суянган ҳадиси) у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қуидаги сўзлари: “Аллоҳ Таоло ўшибу ҳажингларга умрани киргизди. Агар Маккага келсанглар, қурбонлик ҳайдаб келмаган киши байтни тавоф қилиб Сафо ва Марво орасида югурса, эҳромдан чиқибди”. “Сахиҳ Абу Довуд” № 1573, 1580.

⁷ Таржимон изоҳи: ҳаж-ифрод – фақат ҳаж амалларини бажариш. Ҳаж қирон – ўзи билан қурбонлик ҳайвонини олиб келаётган киши бажаради. Бунда у эҳромга кириб умрани бажаради-да, сўнгра эҳромдан чиқмай, ҳаж вақтини кутиб ҳаж амалларини бажаради.

⁸ Бу Умар ва бошқалардан ҳаж-ифроднинг афзаллигига далолат қиладиган ривоятларни йўқقا чиқармайди, мен бу ҳақда асл китобда айтиб ўтдим. Сўнгра қарасам шайхул-ислом Ибн Таймия буни (бу ривоятларни) қуидаги таъвил қилибди: “Бундан мурод бир сафарда ёлгиз үмра қилиш ва бир сафарда ёлгиз ҳаж қилиш (үмра ва ҳажнинг ҳар биррига алоҳида сафар қилиши)”. “Мажмуъул-фатово”нинг 26-жидига мурожаат қилинг, бу муҳимдир.

⁹ Таржимон изоҳи: шайх Албоний оғзаки фатволарида тушунтиришларича, “намоз ўқувчининг олдидан” мурод – у билан сажда ўрни олдидан ўтиш. Намоз ўқувчи сутрага қараб ўқиятими, йўқми, у ва саждагоҳи орасида ўтиш жоиз эмас, фақат бунга мажбур бўлса мустасно бўлади, масалан, фарз намозга сафга қўшилиш учун бошқа иложи бўлмаса. “Силсилатул-худа ван-нур” кассеталари.

жамлаш эътиқод, ақомлар, муомалот, аҳлоқ, сиёсат, иқтисод ва ҳаётнинг бошқа ишларида бўлиши лозим. Шунингдек улар шуни ёдда тутишлари керакки, мана шу тўғри асос ва текис йўлдан бошқага асосланган қайси овоз кўтарилиласин ёки қайси ислоҳ қоим бўлмасин, унинг самараси мусулмонлар учун фақат фирмаланиш, бўшашиш, шармандалик ва хорлик бўлади, воқелик бунга энг катта гувоҳдир. Аллоҳдан ёрдам сўраймиз. Ҳожат бўлганда чиройли йўл билан мужодала қилишга ҳеч қиси йўқ, чунки ҳажда қайтарилган тортишиш фисқ каби ҳаждан ташқари ҳам қайтарилган ботил мужодаладир. У эса Аллоҳ Таолонинг қуидаги сўзларида буюрилган мужодала эмас:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَدِلْهُمْ بِالْتَّقْوَىٰ هَيْ أَحَسْنُ^ص

“Роббинг йўлига ҳикмат ва чиройли мавъиза билан даъват қил ҳамда улар билан яхши йўл орқали мужодала қил” (Наҳл: 125). Шу билан бирга даъватчи шуни мулоҳаза қилиши керакки, агар мухолиф киши мазҳабига ёки фикрига кўр-кўронада ёпишиб олган бўлса, мужодаладан фойда бўлмай, балки жоиз бўлмаган ишлар содир бўлса, унда ўша одам билан тортишишни қолдириш яхши бўлади. Чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам шундай деганлар: “Ким ҳақ бўлиб турраб тортисишини қолдирса, мен унга жаннат четларидан бўлган уйга кафил бўламан”¹⁰.

Қилишга гуноҳи бўлмаган ишлар

Даъватчига лозим бўлган ишлардан инсонларга омматан ва ҳожиларга хоссатан енгилаштиришдир. Чунки маълум бўлганидек осонлаштириш пок, олийжаноб шариат аслларининг аслидандир, модомики унинг хилофига Китобу Суннатдан матн келмаган бўлса. Агар шундай матн келган бўлса, унда рай-фикр билан енгилаштириш жоиз эмас. Мана бу ҳар бир даъватчига лозим бўлган ўрта, одил мавқифдир ва бундан сўнг одамларнинг эътиrozлари ва: “Оғирлаштиридими, енгилаштиридими?” деган сўзларида эътибор йўқдир. Бу ерда бир неча жоиз ишлар борки, баъзи ҳожилар одатда улардан қийинчилликка тушиб қолган. Бунинг сабаби ҳозир айтиб ўтилган асл (шариатнинг енгиллиги)га хилоф равишда уларнинг баъзилари чиқарган фатволаридир. Мен буларга эътибор беришни лозим деб билдим:

1. Эҳтилом бўлмаса ҳам ғусл қилиш, гарчи бунда бош ишқаланса ҳам. Чунки бу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан “Саҳиҳайн”¹¹ ва бошқа ҳадис китобларида Абу Айюб розијаллоҳу анҳу ривоятида событ бўлган¹².

2. Бошни ишқалаш, гарчи бунда соchlарнинг баъзиси тўкилса ҳам, чунки ҳозир зикр қилинган Абу Айюб ҳадиси бу ҳақда келган. Шайхул-ислом Ибн Таймия раҳимахуллоҳ фикри ҳам шундай.

3. Қон олдириш, гарчи бунда соч олдириладиган жойдан соч олинса ҳам. Чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам бошларининг ўртасидан қон олдирганлар ва бу фақат (тери кесиладиган ўриндаги) сочни қириш билан мумкин. Бу ҳам Ибн Таймия фикри. Ҳанбалийлар ҳам шундай дейди, лекин улар бу ишни қилган кишига фидяни вожиб қилишади. Бунга эса далил йўқ, балки бу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қон олдиришлари билан рад қилинади. Чунки агар у зот фидя берганларида ровий у зотдан буни нақл қилган бўларди. Шундай қилиб ровий у зотнинг қон олдиришларини айтиб фидя берганларини айтмаганлиги у зотдан бу фидя содир бўлганлигига далил бўлади ва Ибн Таймия фикрлари тўғри бўлади.

¹⁰ Бу ҳасан ҳадисдир. У давоми билан “Саҳиҳ Жомиъус-соғир”да келган, 2-жуз, № 1477.

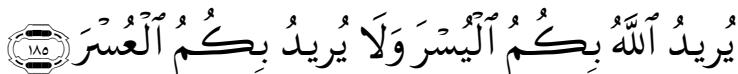
¹¹ Таржимон изоҳи: Бухорий ва Муслим “Саҳиҳ”лари.

¹² Бу асл китобда давоми билан келган (28-с). Уни мен “Ирво” (№ 1019) ва “Саҳиҳ Абу Довуд” (№ 1613)да таҳриж қилдим.

4. Хушбўй нарсаларни ҳидлаш ва синган тирноқни олиб ташлаш, бу ҳақда асл китобда зикр қилинган асарлар келган.

5. Чодир ёки қўтарилган кийим билан сояланиш, чунки бу у зот соллаллоҳу алайҳи васалламдан событ бўлган. Шунингдек қадимдаги тахтиравон ва замонавий соябон (зонт) ва автомашина билан, гарчи унинг ичига кириб олиб бўлса ҳам сояланиш. Бу ишни қилганга фидяни вожиб қилиш далили йўқ қийинлаштиришдир. Балки соғлом назар (фикр) Суннатда событ бўлган чодир ёрдамида сояланиш ўртаси билан тахтиравон ва шунга ўхшаш нарсалар билан ёрдамида сояланишни фарқламайди. Ва бу имом Ахмаддан бўлган ривоятдир – “Манаусабил” (1/246). Баъзи тоифалар қилганидек автомашиналарнинг томларини олиб ташлаш эса динга чуқур кетишдир, бунга оламлар Роббиси изн бермаган.

6. Баъзи асарларда келганидек ҳожат бўлганда изор (белдан пастни ёпдиган мато)ни камар ёки белбоғ билан боғлаш ва узук тақиши. Шунингдек қўл соати, қўзойнак ва пул сақланадиган ҳамённи бўйинга тақиб олиш. Бу ишларнинг ҳаммаси зикр қилинган асл остига киради ва буларнинг баъзилари марфуъ ҳадислар ва мавқуф асарлар¹³ билан қўллаб-қувватланади. Аллоҳ Азза ва Жалла эса шундай дейди:

“Аллоҳ сизларга енгилликни хоҳлайди, оғирликни хоҳламайди” (Бакара: 185). Оламлар Роббиси Аллоҳга ҳамд бўлсин!

Эҳром боғлашдан олдин

1. Ҳаж ёки фақат умра қилишни қарор қилган кишига эҳром учун ғусл қилиш мустаҳаб бўлади, гарчи у ҳайзли ва нифосли бўлса ҳам.

2. Кейин эрқак киши аъзони белгиламайдиган (гавдалантиrmайдиган) хоҳлаган кийимини кияди. Бундай кийим фуқаҳолар наздида “тиклимаган кийим” деб номланади. Шунингдек у изор (белдан паст қисмни ёпдиган кийим) ва ридо (елкага кийиладиган кийим) ва шунга ўхшаш кийимларни ҳамда сандалия (шиппак) кияди. Сандалия эса тўпиқларни ёпмайдиган оёқларни сақлаш учун кийиладиган ҳар қандай оёқ кийимдир.

3. Шапка (телпак), салла ва шунга ўхшаш бошни бевосита ёпдиган кийимларни киймайди. Бу эркаклар учун. Аёллар эса шариатда келган кийимларидан биронтасини ечмайди, бироқ юзига ниқоб, чачвон, парда, дастрўмол ёпмайди, қўлқоп ҳам киймайди. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: “Эҳромдаги одам кўйлак ҳам, салла ҳам, капюшон ҳам, шалвар ҳам киймайди. Сариқ бўёқ ёки заъфарон теккан кийим киймайди. Махси киймайди. Фақат агар шиппак топмаса, махси кияди”¹⁴. Ва яна айтдиларки: “Эҳромдаги аёл ниқоб ҳам, қўлқон ҳам киймади”¹⁵. Аёл киши юзини бошига кийган рўмол ёки жилбоб (ёпинчиқ)нинг бир бўлагини юзига ташлаб (тушириб) олиши жоиздир, гарчи у юзига тегса ҳам. Мана шу тўғри фикрdir, лекин Ибн Таймия раҳимаҳуллоҳ айтганидек, уни юзига тортмайди (яқин қилиб ўраб олмайди).

4. Мийқотдан олдин, гарчи уйида бўлса ҳам, эҳром кийимини кийиб олиши мумкин худди Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у зотнинг саҳобалари қилганидек. Бунда самолётда ҳаж қилаётганлар учун енгиллик бор, чунки улар учун мийқотда¹⁶ эҳром кийимини кийишига

¹³ Таржимон изоҳи: Марфуъ – Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан бўлган ривоят. Мавқуф – бу ерда саҳобийнинг сўзи ёки амали.

¹⁴ Шайхул-ислом Ибн Таймия “Мансик” китобида шундай дейди: “У маҳсисини тўчиқдан кесиши лозим эмас, чунки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам олдин кесишини буюриб, сўнгра Арафотда изор топмаган кишига шалвар кийишига, шиппак топмаган кишига эса махси кийишига рухсат бердилар. Бу уламоларнинг икки фикридан тўғрирогидир”.

¹⁵ Муттафақун алайҳ (Бухорий ва Муслим), “Саҳиҳ Абу Довуд” № 1600.

¹⁶ Таржимон изоҳи: эҳромга кирадиган жой. Қўйида улар айтилади.

имкони йўқ. Шунинг учун уларга самолётга эҳром кийимида чиқиши жоиз бўлади, лекин улар мийқотдан эҳромсиз ўтиб кетмасликлари учун эҳромга фақат мийқотдан сал олдин киришади¹⁷.

5. Баданига ҳиди бор, лекин ранги йўқ хоҳлаган хушбўй нарса суртиши мумкин. Аёллар бундан мустасно. Уларнинг тийби эса рангли, ҳидсиз бўлади. Буларнинг барчаси мийқотда эҳромни ният қилишдан олдин бўлади. Ундан кейин эса бу ҳаром.

Эҳром ва унинг нияти

6. Мийқотта келганда эҳромга кириши вожиб бўлади. Бу фақат қалбдаги ҳажни қасд ва ният қилиш билан бўлмайди, чунки унинг қасди шаҳридан чиққанидан бери қалбда бўлади. Балки албатта эҳромли бўлиш учун сўз ёки амал бўлиши лозим. Агар эҳромга кириш қасди билан талбия айтса, уламолар иттифоқи билан эҳромга киради.

7. Тили билан талбиядан олдин бирон нарса айтмайди. Бунинг мисоли:

“Аллоҳумма инни урийду ал-ҳажжа ав ал-умрота, файассирху ли ва тақоббалху минни” (“Аллоҳим, мен ҳаж ёки умра қилмоқчиман, уни менга осон қил ва мендан қабул қил”), чунки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан бу келмаган. Бу эса таҳорат, намоз ва рӯздан олдин ниятни талаффуз қилиш кабидир. Буларнинг барчаси диндаги янгиликдир. У зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг сўzlари маълум: “Ҳар қандай диндаги янгилик бидъатдир, ҳар қандай бидъат залолатдир, ҳар қандай залолат дўзахдадир”.

Мийқотлар

8. Мийқот бештадир: Зул-Ҳулайфа, ал-Жухфа, Қорнул-Маназил, Яламлам, Зоту Ирқ. Улар ўша жойларнинг аҳли ва улардан ўтиб кетиб ҳаж ёки умранинг ният қилган йўловчилар учун. Ўша манзиллардан (Маккага) яқинроқ яшайдиганлар эса ўз манзилларидан эҳромга киради, ҳатто Макка аҳли Маккада эҳромга киради. **Зул-Ҳулайфа** Мадина аҳлининг мийқоти бўлиб ундан олти-етти мил нарида жойлашган қишлоқдир. У Маккадан энг узоқ мийқот бўлиб Макка билан унинг орасида ўн, ёки кўпроқ, ёки камроқ марҳала (ўтиш, этап) бор, бу йўлларнинг хилларига қараб турли бўлади. Чунки шайхул-ислом Ибн Таймия айтганидек, ундан Маккагача бир неча йўл бор. У Ақийқ водийси деб номланиб, унинг масжиди “масжидуш-шажара” деб номланади. Унда бир қудук бор, уни жуда кўпчилик жоҳиллар “Али қудуғи” деб номлайди. Уларнинг ўйлашларича Али бу ерда жинлар билан уруштан, бу эса ёлғондир. **Ал-Жухфа** – Маккадан уч марҳала узоқликда жойлашган қишлоқ. У Шом ва Миср аҳли мийқоти бўлиб, агар Мадина аҳли бошқа йўлдан ўтиб кетишса, унда бу Мадина аҳлининг ҳам мийқоти бўлади. Ибн Таймия шундай дейди: “Бу Шом, Миср ва Магрибнинг қолган ўлкалари каби гарб томондан ҳаж қилаётганларнинг мийқоти. У ҳозирги кунда бузилиб кетган. Шунинг учун одамлар ундан олдин “Робиг” деб номланган жойда эҳромга киришади”. **Қорн ал-Маназил**. У яна Қорн ас-Саъолиб деб номланиб Маккадан бир кеча-кундуз (йўл) узоқлигига жойлашган ва у Нажд аҳлининг мийқоти ҳисобланади. **Яламлам** Маккадан икки кунли йўл узоқлигига жойлашган, уларнинг ораси ўттиз мил. У Яман аҳлининг мийқотидир. Зот Ирқ чўлда жойлашиб Нажд ва Тиҳаманинг орасидаги чегара ҳисобланади. У билан Макка орасида қирқ икки мил бўлиб, у Ироқ аҳлининг мийқотидир.

Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг таматтуъ қилишга буюрганлари

9. Агар эҳромга кирмоқчи бўлиб қурбонлик олиб келган ҳаж-қирон қилувчи бўлса: “Лабайка аллоҳумма би ҳажжатин ва умра” (“Аллоҳим Сенинг олдингда ҳаж ва умра қилиб турибман”), дейди. Агар қурбонлик олиб келмаган бўлса, ва бу афзалроқдир, фақат умрага талбия айтади, буни айтиши лозим. Унинг лафзи: “Лабайка аллоҳумма би умра”. Агар ҳажга талбия айтган бўлса, унда Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам буйруқларига биноан уни

¹⁷ Таржимон изоҳи: эҳром кийимини кийиш билан эҳромга киришнинг фарқи бор.

тұхтатиб туриб, умра қилади. Чунки у зот: “*Умра ҳажга Қиёмат кунигача кирди*”, дедилар ва бармоқлари орасини бирлаштирудилар. Шунингек: “*Эй Мұхаммад оиласи, сизлардан ким ҳаж қиласа, ҳажда умрага талбия айтсін*”¹⁸. Мана шу ҳажни умра билан таматтуы қилиш бўлади.

Шарт қўйиш

10. Агар касал ёки хавф пайдо бўлишидан қўрқса, хоҳласа талбия билан бирга Роббиси Таолога шарт айтади, худди Росул соллаллоҳу алайҳи васаллам таълимларида келганидек: “Аллоҳумма маҳилли ҳайсу ҳабастани” (“Аллоҳим, қаерда мени тұхтатиб қўйсанг, шу ерда эхромдан чиққан бўламан”)¹⁹. Чунки агар шуни айтганидан сўнг ушланиб қолинса ёки бемор бўлиб қолса, унга ҳаж ёки умра эхромидан чиқиши жоиз бўлади ва унга қурбонлик ва келаси йилда ҳаж қилиш вожиб бўлмайди. Фақат агар унинг ушбу ҳажжи фарз бўлса (нафл ҳаж бўлмаса), унда албатта унинг қазосини бажариши керак.

11. Эхром учун хос намоз йўқ. Лекин кимки эхром олдидан намоз вақтига йўлиқса ва намоз ўқиб кейин эхромга кирса, унга бу ишда Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам намуна бўладилар. Чунки у зот пешин намозидан сўнг эхромга кирдилар.

Ақийқ водийсидаги намоз

12. Лекин кимнинг мийқоти Зул-Ҳулайфа бўлса, унда намоз ўқиши мустаҳаб бўлади: эхромга хос бўлгани учун эмас, балки бу жойнинг хослиги ва баракоти сабабли. Бухорий Умар розијаллоҳу анхудан ривоят қилади, у киши айтди: “*Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам Ақийқ водийсида шундай айттаётганларини эшиитдим: “Бу кеча менинг олдимга бир киши Роббим олдидан келиб: “Мана бу муборак водийда намоз ўқи ва: “Ҳаж ичида умра (бир ривоятда: “Умра ва ҳаж”)\”, деб айт”, деди”*”. Ибн ’Умардан у эса Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ривоят қилади: “*У зотга кечанинг охирида дам учун Зул-Ҳулайфада водий ичида тўхтаганларида бир киши кўриниб (бир ривоятда тушда кўриниб): “Сен муборак водийдасан”, деди*”²⁰.

Талбия ва уни айтганда овозни баланд қилиш

13. Кейин тикка туриб қиблага юзланиб юқорида келтирилганидек умра ёки ҳаж ва умрага талбия айтилади.²¹ Шунингдек: “Аллоҳумма ҳазихи ҳажжатун ла рийа ва ла сумъа” (“Аллоҳим, бу ҳажда риё ҳам сумъа (хўжакўрсинга иш қилиш) ҳам йўқ”), дейди.²²

14. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг талбияларини айтади:

А) “Лаббайка Аллоҳумма лаббайка. Лаббайка ла шарийка лака лаббайка. Иннал-ҳамда ванниъмата лака вал-мулк ла шарийка лака” (“Сенинг олдингда буйруғингта итоат қилиб кечикмай турибман Аллоҳим. Сенинг шеригинг йўқ. Мана Сенинг олдингда турибман. Ҳамд ҳам, неъмат ҳам, мулк ҳам Сенга хосдир, Сенинг шеригинг йўқ”).

Б) У зотнинг шунингдек қуйидаги талбиялари ҳам бўларди: “Лаббайка илаҳал-ҳаққ” (“Ҳақ Илоҳ, Сенинг олдингда нидоингта жавоб бериб турибман”).

15. Афзали у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг талбияларини айтиш, гарчи унга қўшимча қўшиши жоиз бўлса ҳам. Чунки инсонлар у кишининг талбияларига: “Лаббайка залматориж, лаббайка зал-фавозил” (“Маориж²³ Эгаси, Сенинг олдингда турибман, фазилатлар Эгаси, Сенинг олдингда турибман”), деб қўшимча қилишганида шунга иқрор бўлдилар. Ибн Умар бунга шундай қўшимча қиларди: “Лаббайка васаъдайка, вал-хойру биядайка, вар-роғбау

¹⁸ Қ.: “Саҳиҳа” № 2469.

¹⁹ Муттағақун алайҳ. Қ.: “Саҳиҳ Абу Довуд” № 1557.

²⁰ “Саҳиҳ Абу Довуд” № 1579, мен ёзған “Мұхтасар Саҳиҳ ал-Бухорий” (№ 761, 762), Аллоҳ унинг охиригача чоп этилишини осон қиласин. Ҳофиз (Ибн Ҳажар) “Фатх”да (3/311) шундай деди: “*Бу ҳадисда Ақийқнинг Мадина каби фазли ҳамда унда намоз ўқиши фазли ҳақида хулоса олинади*”.

²¹ Бухорий муаллақ санад билан ва Байҳақий тўлиқ саҳиҳ санад билан келтиришган.

²² Аз-Зиё (Мақдисий) саҳиҳ санад билан келтирган.

²³ Таржимон изоҳи: Қ.: “Маориж” сураси, 3-оят.

илайка вал-амалу” (“Сенинг нидоингга ижобат қилдим ва итоат қилдим. Яхшилик Сенинг Кўлингдадир. Сўраш ҳам Сендан, амал ҳам Сен учун.”).²⁴

16. Талбия айтувчи овозини кўтаришга буюрилади, чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: “Менга Жибрил келиб саҳобаларим ва мен билан бирга бўлганларга талбия айт-ётганларида овозларини кўтаришига буюришимни амр қилди”.²⁵ Яна у зот: “Ҳажнинг афзали – овозни талбияда кўтариши ва қурбонлик қонини оқизиш”,²⁶ дедилар. Шунинг учун Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ҳажларида у зотнинг саҳобалари (жуда баланд овозда (талбия) айтишарди. Шунинг учун Абу Ҳаз шундай деган эди: “Улар”²⁷ эҳромга киришиса, Ровҳага етмай уларнинг овозлари бўгилиб қоларди”.²⁸ Шунингдек у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Худди Мусо алаҳиссаломни кўриб турганимдек бўляпти. У қирдан тушиб келиб Аллоҳ Таолога баланд овозда талбия айтяпти”, дедилар²⁹.

17. Аёллар юқоридаги иккита ҳадиснинг умумийлигига биноан талбияда эркаклар кабидир. Модомики фитна хавфи бўлмаса, улар ҳам овозларини баланд қилишади. Шунингдек Оиша эркаклар эшигадиган даражада овозини баланд қиласади. Абу Атийя айтди: “Оиша шундай деб-ётганини эшигдим: “Мен Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг талбияси қандай бўлганини албатта биламан”. Бундан кейин: “Лаббайка аллоҳумма лаббайк...”, деб талбия айт-ётганини эшигдим”³⁰. Қосим ибн Мұхаммад айтди: “Муовия нафр³¹ кечаси чиққанида талбия овозини эшигиди қолиб: “Бу ким?” деб сўради. Унга: “Оиша, мўминлар онаси, Танъимдан умра қилиб келди”, дейшиди. Кейин Оишага бу ҳақда айтишганида, у: “Агар (Муовия) мендан бу ҳақда сўраганида, мен унга хабар берардим”, деди”.³²

18. Талбияни доим айтиб турари, чунки у “Ҳаж шиорлари”дан³³. Шунингдек Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам шундай деганлари учун: “Қайси киши талбия айтса, унинг ўнг ва чап томонидаги дарахтлар ва тошлилар албатта талбия айтади, ҳамто ер мана бу ердан ва бу ердан бўлинниб кетади”, яъни ўнгдан ва чапдан.³⁴ Айниқса юқорида келган ҳадисста биноан ҳар гал тепаликка чиқилганда ёки водийга тушганда (талбия айтади): “Худди Мусо алаҳиссаломни кўриб турганимдек бўляпти: “У қирдан тушиб келиб Аллоҳ Таолога баланд овозда талбия айтяпти””. Бошқа ҳадисда эса шундай дейилган: “Худди уни кўриб турганимдек бўляпти: “Водийдан тушиб талбия айтяпти””.³⁵

²⁴ Муттафақун алайҳ. Қ.: “Саҳих Абу Довуд” № 1590.

²⁵ “Сунан” соҳиблари ва бошқалар ривояти. Қ.: “Саҳих Абу Довуд” № 1592.

²⁶ Ҳасан ҳадис. “Саҳиҳул-жомиъус-согир ва зийадатуху” № 1112.

²⁷ Таржимон изоҳи: қавс ичида сўзлар бу китобнинг иккинчи нашрда бўлиб, тўртинчи нашрнинг биздаги нусхада туширилган.

²⁸ Саъид ибн Мансур ривояти (“Мұхалло” 7/94 да келишича), унинг санади жайиид (яхши). Уни Ибн Абу Шайба ҳам саҳих санад билан Муттолиб ибн Абдуллоҳдан ривоят қиласади (“Фатх”да 3/324 келтирилишича). У мурсал ривоятдир (саҳобий зикр қилинмаган).

²⁹ Муслим ривояти. Қ.: “Саҳиҳа” № 2023.

³⁰ Бухорий (“Муҳтасар” № 769), Таёлусий (№ 1513), Аҳмад (6/32, 100, 180, 243).

³¹ Таржимон изоҳи: Зул-Ҳижжанинг 12-13-кунлари.

³² Ибн Абу Шайба (“Мұхалло”да 7/94, 95 келишича), унинг санади саҳих. Шайхул-ислом Ибн Таймия “Мансик” китобида шундай деди: “Аёл киши йўлдошларига эшигадиган даражада овозини баланд қиласади, шунингдек уни турли ҳолатларда кўпайтириши мустаҳаб бўлади”.

³³ Бу “Саҳиҳа” № 828 да таҳриж қилинган ҳадиснинг бир бўллагидир: “Жибрил менга талбияда овозни баланд қилишига буюрди, чунки у ҳажнинг шиорларидандир”.

³⁴ Ибн Ҳузайма ва Байҳақий саҳих санад билан: “Тарғиб ва тарҳиб таҳрижи” 2/118.

³⁵ Бухорий, менинг “Муҳтасар Бухорий” китобим (60 “Анбиё”, 8-боб). Ҳофиз (Ибн Ҳажар) айтди: “Водийнинг ичида талбия айтиши росуллар суннатидан эканлиги бу ҳадисдан маълум бўлади. Шунингдек кўтарилишида таъкидланган (зикрлар), тушишида ҳам таъкидланган”.

19. Талбияни такбир (“Аллоҳу акбар”) ва таҳлил (“ла илаҳа иллаллоҳ”) билан құшиб айтиши мүмкін. Чунки Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу шундай дедилар: “Мен Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам билан йўлга чиқдим. У зот талбияни то Жамратул-ақобада тош отмагұнларича тұхтатмадилар. Фақат уни такбир ва таҳлил билан аралаштириб турардилар”.³⁶

20. Маккага етганида Макка уйларини кўрса, қўйида келтириладиган ишлар билан машғул бўлишга бўша什 учун талбияни тўхтатиб туради.³⁷

Маккага кириш учун ғусл қилиш

21. Маккага киришдан олдин ғусл қилиш имкони бўлганлар шуни қилишлари мүмкін. Шунингдек (Маккага) эрталаб киришда ҳам Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан намуна бор.³⁸

22. Маккага тепалик томонидан кирсин, ҳозир у ерда қўтариленгандарвоза бор, чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам мақбарадан қўтарилиб турган тепадаги Када³⁹ водийсидан кирдилар. Масжидга Бану Шайба эшигидан кирдилар, чунки бу Ҳажарул-асвадга энг яқин йўлдир.

23. Шунингдек Маккага хоҳлаган йўлдан кириши мүмкін, чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Макканинг барча дараси йўл ва қурбонлик қилиши жойидир”, дедилар. Бошқа ҳадисда: “Макканинг ҳаммаси йўлдир: бу ердан кириб бу ердан чиқади”,⁴⁰ дедилар.

24. Масжидга кирса, ўнг оёқ билан киришни⁴¹ ва “Аллоҳумма солли ала Мұхаммадин ва саллим. Аллоҳуммаftах ли абваба роҳматик”⁴² дейишни ёки: “Аъзу биллаҳил-азийм ва биважҳихил-карыйм ва сұлтониҳил-қодийм минаш-шайтонир-рожийм” дейишни унутма.⁴³

25. Агар Каъбани кўрса, хоҳласа, қўлини қўтаради, чунки бу Ибн Аббосдан событ бўлган.⁴⁴

26. Бу ерда хос дуо Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан событ бўлмаган. Шунинг учун у муяссар бўлган дуони қиласи. Агар Умар розияллоҳу анҳудан событ бўлган дуони қиласа, яхши: “Аллоҳумма антас-салам ва минкас-салам фаҳаййина роббана бис-салам”.⁴⁵

Тавоф ал-қудум (биринчи, Маккага келиш тавофи)

27. Кейин Ҳажарул-асвад (Қора тош)га шошилиб унга юзланиб такбир (“Аллоҳу акбар”) айтади. Аммо бундан олдин “бисмиллах” дейиш Ибн Умарнинг феълларидан саҳих, лекин уни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга нисбат қилган киши янгишибди.

28. Кейин унга қўли билан тегади ва оғзи билан ўпади ҳамда унинг устига сажда қиласи. Бу ишни Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам, Умар ва Ибн Аббос қилишган.⁴⁶

³⁶ Аҳмад (1/417), санади жайиид, “Ҳажжул-қабир”да келишича Ҳоким ва Заҳабий саҳих дейишиди. Таржимон изоҳи: биздаги нусхада: “Талбия ва таҳлил билан аралаштириб турардилар”, дейилган. Биз танлаган лафз Аҳмад ривоятида келган.

³⁷ Бухорий (№ 779 менинг “Мұхтасарим”), Байҳақий. Қ.: “Ал-Мажмә” (3/225 ва 239).

³⁸ Бухорий (№ 779 менинг “Мұхтасарим”) ва “Саҳих Абу Довуд” (№ 1630).

³⁹ Бухорий (№ 780 менинг “Мұхтасарим”) ва “Саҳих Абу Довуд” (№ 1929).

⁴⁰ Фокиҳий ҳасан санад билан ривоят қилди.

⁴¹ Бу ҳақда ҳасан ҳадис бор, унинг таҳрижи “Саҳиха” (№ 2478)да келган.

⁴² Қ.: Шайхул-ислом Ибн Таймиянинг “Калиму-тойийиб” китоби, менинг таҳқиқим билан (51-52-с.).

⁴³ Қ.: Шайхул-ислом Ибн Таймиянинг “Калиму-тойийиб” китоби, менинг таҳқиқим билан (51-52-с.).

⁴⁴ Ибн Абу Шайба саҳих санад билан ундан ривоят қилди. Ундан бошқалар марфуъ ҳолда заиф санад билан ривоят қилишиди. Бу “Заифа” (№ 1054)да баён қилинган.

⁴⁵ Байҳақий (5/72) ҳасан санад билан Саъид ибн ал-Мусайябдан ривоят қилди, у киши айтди: “Мен Умардан бир сўз эшийтдимки, мендан бошқа уни эшиштган одам қолмади. У Байтни кўрганида шундай деётганини эшийтдим”, ва бу дуони зикр қилди. Шунингдек у бошқа санад билан Саъид ибн ал-Мусайябдан шуни айттанини ривоят қилди. Шунингдек Ибн Абу Шайба (4/97) буни иккаласидан ривоят қилди.

⁴⁶ Бир фазилат эгаси “Маносик ва зиёрат” китобига ёзган таълиқида: “Бу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан нақл қилинмаган”, деган сўзи янгишишдир. Мен бунинг саҳихларини “Ирво” (№ 1112)да таҳқиқ қилдим, Аллоҳга ҳамд ва миннатдорчилик бўлсин, У Зот ўша китобнинг чоп этилишини муяясар қилди.

29. Агар ўпишга имкон бўлмаса, қўли билан тегиб (силаб), кейин қўлинини ўпади.
30. Агар уни ушлашга имкон бўлмаса, қўли билан унга ишора қиласди.
31. Бу ишни ҳар айланишда қиласди.
32. Унинг атрофида тиқилишмайди, чунки у зот: “Эй Умар, сен кучли кишисан, кучсизга озор берма. Агар Ҳажарни ушламоқчи бўлсанг, сенга бўши йўл бўлса, уни ушила, бўлмаса, унга юзланниб тақбир айт”, дедилар.⁴⁷

33. Ҳажарни ушлашда катта фазилат бор, чунки у зот соллаллоҳу алайҳи вассаллам шундай дедилар: “Аллоҳ албатта Қиёмат куни Ҳажарни юборади. Унинг иккита кўрадиган кўзи ва гапирадиган тили бўлади ҳамда уни ушлаган кишига у ҳақ билан гувоҳлик беради”.⁴⁸ Яна айтдиларки: “Ҳажарул-асвад ва Ямоний руқнни ушилаши хатоларни ўчиради”.⁴⁹ Шунингдек айтдиларки: “Ҳажарул-асвад жаннатдандир. У то ширк аҳлининг хатолари уни қорайтирмагунича жуда оптоқ, қордан ҳам оптоқ эди”.⁵⁰

34. Кейин у Каъба атрофини тавоф қилиш (айланиш) бошлайди ва Каъба унинг чап томонида бўлади. Ҳижр⁵¹ ташқарисидан (Ҳижрни ташқарисидан айланиб ўтиб) етти марта айланади: Ҳажар (ал-асвад)дан Ҳажар (ал-асвад)гача бир айлана бўлади. Буларнинг ҳаммасида идтибъ қиласди.⁵² Бошлангич уч айланишда Ҳажардан Ҳажартагча рамл (майдада қадамда тез югуриш) қиласди, қолганида юради.

35. (Каъбанинг) Ямоний руқн (бурчаг)ини қўли билан ҳар тавофда ушлайди, лекин уни ўпмайди. Агар уни ушлашга имкон бўлмаса, унга қўли билан ишора қилиш машруъ эмас (шариатда йўқ).

36. Уларнинг иккови⁵³ орасида шундай дейди: “Роббана атийна фид-дуня ҳасанатан ва филахироти ҳасанатан вақинаа азабаннар”.⁵⁴

37. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи вассалламга эргашиб иккита шомий руқнларни ушламайди.⁵⁵

(Қора Тош турган) руқн (бурчак) ва (Каъба) эшиги орасидаги (жойни) илтизом қилиш

⁴⁷ Шофеъий, Аҳмад ва бошқалар келтирди, уни “Ҳажжул-қабир” да баён қилганимдек бу кучли ҳадис.

⁴⁸ Термизий, Ибн Ҳузайма, Ибн Ҳиббон, Ҳоким ва Заҳабий уни сахих дейишди. У бундан олдин кўрсатилган манбада таҳриж қилинган.

⁴⁹ Термизий уни ҳасан деди, Ибн Ҳиббон, Ҳоким ва Заҳабий сахих дейишди.

⁵⁰ Термизий ва Ибн Ҳузайма уни сахих дейишди.

⁵¹ Таржимон изоҳи: Масжидул-Ҳарамда Каъбанинг олдидаги яримойсимон девор, қадимда Каъбанинг бир девори бўлган.

⁵² Идтибъ – ридони ўнг қўлтиқдан ўтказиб учини чап (елка) устидан қайтариб олиб келади. Шунда ўнг елка очилиб қолади, чапи эса ёпилади. Бу ишни ушбу тавофдан олдин ва ундан кейин қилиш бидъатдир.

⁵³ Таржимон изоҳи: яъни, Ямоний руқн билан Ҳажарул-асвад орасида. Қ.: “Миръатул-мафатиҳ” № 2605.

⁵⁴ Абу Довуд ва бошқалар келтириб бир гуруҳ уламолар уни сахих деган. “Сахих Абу Довуд” (1653).

⁵⁵ Шайхул-ислом Ибн Таймия айтди: “Истилом – қўл билан (Ҳажарул-асвад ёки ямоний руқнни) силаши. Аммо Байтнинг қолган томонлари, Иброҳим маҳоми, Ер юзидаги қолган барча масжидлар ва деворлар, пайғамбарлар ва солиҳлар қабристонлари, масалан, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи вассаллам ҳужралари, Иброҳим гори, Пайғамбаримиз соллаллоҳу алайҳи вассаллам намоз ўқиган жойлари ва пайғамбарлар ва солиҳлар мақбаралари ва Байтул-Мақдис қояси каби бошқа жойлар ушланмайди ва ўтилмайди, бу ҳақда имомлар иттифоқ қилишган. Аммо уларни тавоф қилиши эса энг катта ҳаром бўлган бидъатлардандир. Кимки буни дин қилиб олса тавба қилдирилади. Тавба қилса (тек қўйилади), бўлмаса қатл қилинади”. Абдурраззок (8945), Аҳмад ва Байҳақий Яъло ибн Умайядан қилишган ривояти қандай ҳам яхши: “У айтди: “Мен Умар ибн ал-Ҳаттоб розияллоҳу анҳу билан тавоф қиласди (бир ривоятда Усмон билан). Эшикдан кейин келадиган ва ундан кейин Ҳижр келадиган руқн олдида тургандим, уни силаш учун ушладим. Шунда у: “Сен Ресулуллоҳ билан тавоф қилмаганмисан?” деб сўради. Мен: “Ха”, дедим. У: “Шуни ушлаганларини кўрдингми?” деди. Мен: “Йўқ”, дедим. У: “Уни (ушламасдан) қўйиб кетавер, чунки сен учун Ресулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи вассалламда гўзал намуна бор”, деди”.

38. (Хожи Қора тош турған) рукн өзінің орасидаги жойни илтизом қилиши мүмкін: күкраги, юзи өзінің уннинг устига қўяди.⁵⁶

39. Тавоғга хос зикр йўқ. Хожи Қуръондан бирон нарса ўқиши ёки хоҳлаган зикрни қилиши мүмкін, чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам шундай дедилар: “*Байтни тавоғ қилиши намоздир. Лекин Аллоҳ унда гапиришини ҳалол қилган. Ким гапирса, фақат яхши сўз гапирсин*”. Бир ривоятда: “*Унда камроқ гапиринглар*”, дейилган.⁵⁷

40. Байтни яланғоч ва ҳайзли ҳолда тавоғ қилиш жоиз әмас. Чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “*Яланғоч киши Байтни тавоғ қилмайди*”, дедилар.⁵⁸ Шунингдек Оиша ҳажжатулвадога умра қилиб келаётганида унга айтдилар: “*Хожи қилган ишини қил, фақат покланмагунийнча Байтни тавоғ қилма (ва намоз ўқима)*”.⁵⁹

41. Еттинчи айланиш тугаса ўнг елкасини ёпади ва Мақому Иброҳим олдига бориб:

“Ваттахизуу мин мақоми иброҳийма мусолла”, (“Бақара сурасидаги 125-оят)ни ўқийди.

42. Мақомни ўзи билан Каъба орасида қолдиради ва уннинг олдиди икки ракаат намоз ўқийди.

43. Бу икки ракаатда: “Кул йаа айюхул-кафируун” ва “Кул хуваллоҳу аҳад”ни ўқийди.

44. У ерда намоз ўқувчининг олдидан ўтмаслик керак ва бирорвга ўз олдидан намози пайтида ўтишга имкон бермаслик керак. Чунки бундан қайтарилиган умумий ҳадислар келган ва бутун Маккани у ёқда турсин, Масжидул-Ҳаромни истисно қиласиган ҳадислар собит бўлмаган!⁶⁰

45. Кейин намозни тутатса Замзамга бориб ундан ичади ва бошига қуйиб юборади. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: “*Замзам суви нима учун ичилган бўлса, шунга (фойда бўлади)*”.⁶¹ Шунингдек у зот: “*Бу муборак (сув, булоқдир). У тўйдирадиган таом ва қасалликдан шифодир*”.⁶² Шунингдек айтдиларки: “*Ер юзидаги энг яхши сув Замзам суви. Унда тўйдирадиган таом ва қасалликдан шифо бор*”.⁶³

⁵⁶ Бу амал Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан ҳасан даражагача қўтариладиган икки йўл орқали ҳадис ривоят қилинган. Шунингдек бу амал бир гуруҳ саҳобалардан собит бўлиши билан ушбу ҳадис кучаяди. Уларнинг ичида Ибн Аббос розияллоҳу анху бор. У айтди: “*Бу – рукн ва эшик орасидаги Мултазам*”. Бу феъл яна Урва ибн аз-Зубайрдан саҳиҳ йўл билан ривоят қилинган. Буларнинг ҳаммаси “Саҳиха” (2138)да таҳриж қилинган. Шайхул-ислом Ибн Таймия “Мансик” китобларида (387-с.) шундай дедилар: “*Хуш қўрилган ишлардан бири Мултазам – Ҳажарул-асвад ва эшик орасига бориши, унга кўкракни, юзни, билаклари ва кафтларини қўйиб дуо қилиши ва Аллоҳ Таолодан ҳожатини сўраш. Бу амал қилинган. Шунингдек бу амални видолашув тавоғидан олдин қилиши ҳам мүмкін, чунки бу илтизом видолашув ҳолатида бўладими, бошқасида бўладими, фарқи йўқ. Саҳобалар Маккага киришиганида бу амални баҗаришарди...* Агар эшикнинг олдидан тўхтаб Байтни илтизом қиласдан ўша ерда дуо қилса, яхши бўлади. Агар ўтиб кетса тўхтамайди, унга қарамайди ва орқага қараб юрмайди”.

⁵⁷ Термизий ва бошқалар ривоят қилди. Иккинчи ривоят Табаронийники. Бу саҳиҳ ҳадис, мен уни “Ирво” (21)да таҳқиқ қилдим. Шайхул-ислом айтди: “*Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг буйруқларида ҳам, феълларида ҳам, сўзларида ҳам, таълимларида ҳам унда (тавоғда) чегараланган зикр йўқ. Балки унда барча шаръий дуолар қилинади. Кўп одамлар Мийзоб остида ва шунга ўхаши жойда айтадиган муайян дуонинг эса асли йўқ*”.

⁵⁸ Абу Ҳурайрадан бўлган муттафақун алайҳ ҳадис. Термизий уни Али ва Ибн Аббос ҳадисларидан ривоят қилган. У “Ирво” (1102)да таҳриж қилинган.

⁵⁹ Оиша ҳадиси, муттафақун алайҳ ҳадис. Шунингдек Бухорий Жобир ҳадисидан, зиёдаси уники, у олдинги манбада (191-рақам билан) таҳриж қилинган.

⁶⁰ Муқаддимага ва асл китобга (21, 23, 135-с.) мурожаат қилинг.

⁶¹ Бир гуруҳ имомлар айтганидек бу саҳиҳ ҳадис. Мен уни таҳриж қилдим ва уннинг йўллари ҳақида “Ирвоул-ғалил” (1123)да гапириб ўтдим, уларнинг бири “Саҳиха” (883)да бор.

⁶² Саҳиҳ ҳадис, Таёлусий ва бошқалар ривоят қилишди. У “Саҳиха”да 1056-ҳадис остида ва бошқа (китобларимда) таҳриж қилинган.

⁶³ Аз-Зиё “Мұхтарот”да ва бошқалар келтиришган. У олдинги манбада (№ 1056)да таҳриж қилинган.

46. Кейин Ҳажарул-асвадға қайтиб такбир айтади ва олдин тафсилоти ўтган услубда уни си-
лайди.

Сафо ва Марва орасида югуриш

47. Кейин у Сафо ва Марва орасида югуриш учун қайтади ва Сафога яқынлашгач:

إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَابِ اللَّهِ فَمَنْ حَجَّ الْبَيْتَ أَوْ أَعْتَمَرَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِ أَنْ يَطَوَّفَ
بِهِمَا وَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْرًا فَإِنَّ اللَّهَ شَاكِرٌ عَلَيْمٌ

“Иннас-софа вал-марвата мин шаъаириллаҳ. Фаман ҳажжал-байта авиътамаро фалаа
жунааҳа алайҳи ан яттоввафа биҳимаа. Ва ман татовваға хойрон файнналлоҳа Шакирун
Алийм” (“Бақара” сурасидаги 158-оятини) ўқииди. Кейин: “Аллоҳ бошлаганидан
бошлаймиз”, дейди.

48. Кейин Сафодан бошлаб то Каъбани күргунича унинг устига чиқади.⁶⁴

49. Каъбага юзланиб Аллоҳни яккалайди ва улуғлайди. Айтадики: “Аллоҳу акбар, Аллоҳу
акбар, Аллоҳу акбар (уч марта). Ла илаҳа иллаллоҳ ваҳдаху ла шарийка лаҳу лаҳул-мулку в
лаҳул-ҳамду юхий ва юмийту ва ҳува ала қулли шайъин қодийр. Ла илаҳа иллаллоҳ ваҳдаху ла
шарийка лаҳу, анжаза ваъдаху ва насоро абдаху ва ҳазамал-аҳзаба ваҳдаху”.⁶⁵ Буни уч марта ай-
тади. Орасида эса дуо қиласи.⁶⁶

50. Кейин Сафо ва Марва орасида югуриш учун тушади. Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи в
асаллам айтдилар: “Югуринглар, чунки Аллоҳ сизларга саъӣ (югуриши)ни фарз қилган”.⁶⁷

51. Ўнг ва чап томонда (қўйилган) белги томонга юради, бу (белги) “яшил мийл” (яшил бел-
ги) номи билан танилган. Сўнгра ундан кейинги белгига қараб тез югуради. Пайғамбар сол-
лаллоҳу алайҳи васаллам замонларида бу Абтоҳ водийси бўларди, у ерда майда тошлар бор
эди. Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: “Абтаҳни фақат тез кесиб ўтиши ке-
рак”⁶⁸. Кейин тепаликка қараб юриб Марвога етади ва унга қўтарилиб Сафода қилган амални

⁶⁴ Бутунчи кунда Сафодан - баъзи жойлари ҳисобга олинмаса - Каъбани кўриш осон эмас, чунки у устига Масжиднинг иккинчи қават бино қилинган устунлар орасидан кўринади. Кимга бу мусассар бўлса, суннатни қилган бўлади. Бўлмаса, ҳаракат қилисин-да, (кўра олмаса), ҳеч қиси йўқ.

⁶⁵ “Ал-Азкор”да қўшимча бор: “Ла илаҳа иллаллоҳу ва ла наబуду илла ияҳу ...” ва охиригача. Мен бу зиёданни ушбу ҳадисни ривоят қилган Муслим ва бошқаларнинг бирон йўлида кўрмадим. У Жобирнинг узун ҳадисида келган. Бу эса (ушбу зиёданни кўрмаганилигимиз) унга (“ал-Азкор”) таълиқ қилган кишининг қўйидаги сўзидан чиқадиган холосага хилофдир: “Муслим ва ... келтиришган”.

⁶⁶ Яъни таҳлиллар (“ла илаҳа иллаллоҳ,...” зикрлари) орасида дунёю охират яхшилигини сўраб хоҳлаган дуо қиласи. Афзали эса Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ёки солих салафларимиздан келган дуолардир.

⁶⁷ Бу ҳадис ваҳм қилинларга хилоф равишда саҳиҳдир, у “Ирво”да (1072) таҳриж қилинган.

⁶⁸ Насоий келтириди, у “Ҳажжул-кабир”да бор. Фойда: Ибн Қудоманинг “Муғний” китобида (3/394) шундай дейилган: “Аёллар тавофи ва саъининг барчаси юриши билан бўлади. Ибнул-Мунзир айтди: “Илм аҳли аёллар Байт атрофида ҳам, Сафо ва Марва орасида ҳам рамл (кичик қадам билан тез юриши-югуриши) қилмаслигига ва идтибοъ қилмаслигига ижмот қилишган. Чунки бу иккаласида (югуриши ва идтибοъда) кучни кўрсатиш бор. Бу эса аёлларда мақсад қилинмайди, чунки уларда бекитиш (сатр) мақсад қилинган. Рамл ва идтибοъда эса (аврат) очилиши мумкин”. Нава-
вийнинг “Мажмуъ”сида (8/75) эса бу масала шофеъийлар наздида ихтилофли эканлигига далолат қиладиган нар-
са бор. У киши айтди: “Бу масалада икки хил фикр бор. Биринчиси, у тўғрисидир, ва бу жумҳурнинг қатъий фикри:
(аёл) югурмайди, балки барча масофани кечаси ҳам, кундузи ҳам юриб ўтади. Иккинчи фикр: тунда югуриши масофаси
холи бўлганда унга югуриши жойида эркаклар каби югуриши мустаҳаб бўлади”. Мен айтаман (Албоний): Мана шу
ҳақиқатта яқинроқ бўлса керак, чунки югуриш машруъ бўлишининг асоси – Исмоил онаси Ҳажарнинг чанқаган
ўғлига ёрдам қидириб югуриши. Ибн Аббос ҳадисида келганидек: “Сафо тоги унга ердаги энг яқин тог эканлигини
билиб унга чиқди. Кейин: “Бирон бир кишини кўрармикиман”, деб водийга қаради, лекин ҳеч кимни кўрмади. Шунда Са-
фодан тушиб водийга етди-да ридосининг четини кўтариб тиришаётган инсон каби югуриб водийни кесиб ўтди. Кейин
Марвага бориб унга чиқди ва: “Бирон бир кишини кўрармикиман?” деб қаради. Лекин ҳеч кимни кўрмади. Бу ишни у

қилади: қиблага юзланиш, такбир, тавхид, дуо.⁶⁹ Бу (Сафо ва Марва орасидаги) битта ўтиш (босқич) бўлади.

52. Кейин қайтиб Сафога кўтарилади. Юриш ўрнида юради, югуриш ўрнида эса югуради. Бу иккинчи ўтиш (босқич) бўлади.

53. Кейин Марвага қайтади ва еттинчи босқични тутатунича шундай қилади. Еттинчи босқич охиргиси бўлиб Марвада тутайди.

54. Сафо ва Марва орасида маркаб устида тавоф қилиш жоиз, лекин пиёда юриш Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга қўпроқ хуш келганди.⁷⁰

55. Агар саъй вақтида: “Аллоҳуммағfir варҳам, иннака антал-аъазизул-акром” (“Аллоҳим, мени кечир ва раҳм қил, албатта Сен энг Азиз ва энг Карамлисан”), деб дуо қилса ҳеч қиси йўқ, чунки бу бир гуруҳ салафлардан событ бўлган.⁷¹

56. Агар Марвадаги еттинчи босқични тутатса, сочини қисқартиради⁷² ва шу билан умра тутайди ва унга эҳром ҳаром қилган нарсаси ҳалол бўлади. У тарвия (Зул-Ҳижжанинг 8 чи) кунигача шундай ҳалол (эҳромсиз) ҳолда қолади.

57. Кимки умрасиз ҳажга эҳром боғлаган бўлса ва эҳромга киришидан олдин қурбонлик ҳайдаб келмаган бўлса, у Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам буйруқларига эргашиб ва у зотнинг ғазабидан сақланиб эҳромдан чиқиши лозим. Аммо кимки қурбонлик ҳайвонини ҳайдаб келган бўлса, эҳромида қолиб ундан қурбонлик куни тош отмагунича чиқмайди.

Ҳажга тарвия куни эҳром боғлаш

58. Тарвия куни, яъни Зул-Ҳижжанинг 8-куни бўлганида ҳажга эҳром боғлайди ва мийқотдан бошлаб умрага эҳром боғлаган амалларни бажаради: ғусл, хушбўй суртиш, изор ва ридо кийиш, талбия айтиш. Ва у талбияни фақат Жамратул-ақобага тош отганидан сўнг тўхтатади.

59. У қўнган жойдан эҳромга киради, ҳатто Макка аҳли Маккада эҳром боғлайди.

60. Кейин Минога бориб у ерда пешин намозини ўқийди ва у ерда барча беш вақт намозни қаср қилиб жам қилмасдан ўқигунича тунаб қолади.

Арафотга бориш

61. Арафа куни кун чиққанида Арафотга талбия ва такбир айтиб боради. Буларнинг барчасини Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобалари у зот билан бирга ҳажларида бўлиб қилишди. Талбия айтувчи талбия айтди ва у зот буни инкор қилмадилар. Такбир айтuvchi takbir aytidi, buni ham inkor qilmadilar.⁷³

62. Кейин Намирага қўнади.⁷⁴ Бу Арафотга яқин макондир, лекин унга кирмайди. У ерда кун заволигача қолади.

63. Кун заволдан ўтса Уранада жўнаб у ерда тўхтайди.⁷⁵ У Арафотдан сал олдин жойлашиб унда имом одамларга жойга муносиб хутба қилади.

етти марта қилди”. Ибн Аббос айтди: “Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: “Мана шу инсонларнинг улар (Сафо ва Марва) орасида югуршишидир””. Бухорий (“Саҳих”ининг) “Анбиё” китобида келтирди.

⁶⁹ Каъбани қўришга келсак, ҳозирги замонда у мумкин эмас, чунки уларнинг орасини юқорида айтилганидек бинолар тўсиб туради. Шунинг учун (ҳожи) Каъбага юзланишга ҳаракат қилиши керак ва ҳайратда қолганларнинг ишини қилмаслиги керак: улар қўзлари ва қўлларини осмонга кўтаришади!!

⁷⁰ Абу Нуъайм “Саҳих Муслим”га ёзган “Мустахраж”ида ривоят қилган.

⁷¹ Ибн Абу Шайба (4/68-69) Ибн Масъуд ва Ибн Умар розияллоҳу анҳумолардан иккита саҳих санад билан, ҳамда ал-Мусайяб ибн Рофиъ ал-Коҳилий ва Урва ибн аз-Зубайрдан ривоят қилди. Шунингдек “Мажмаъ” (3/248)да келишича Табароний заиф санад билан марфуъ ҳолда ривоят қилди.

⁷² Ёки умраси ва ҳажи орасида сочи ўсиши учун етарли вақт бўлса, сочини қириб ташлайди. К.: “Фатҳ” 3/444.

⁷³ Икки шайх (Бухорий, Муслим) келтирди.

⁷⁴ Кейинги изоҳга қаранг.

⁷⁵ Бу (Намирадаги) ва ундан кейинги тўхташга қаттиқ тиқилинч сабабли бир кун етмайди. Агар уларда тўхтамасдан Арафотга ўтиб кетса, ҳеч қиси йўқ, иншааллоҳ. Шайхул-ислом Ибн Таймия “Фатаво” (26/168)да шундай дей-

64. Кейин одамларга пешин вақтида пешин ва асрни қаср ва жам қилиб ўқиб беради.
65. Бу икки вақт намозга битта аzon билан иккита иқомат айтлади.
66. Бу икки вақт намознинг орасида ҳеч қандай намоз ўқимайди⁷⁶.
67. Кимга имом билан ушбу икки вақт намозни ўқиши мүяссар бўлмаган бўлса, худди шундай (қаср, жам қилиб) бир ўзи ёки ўзига ўхшаган атрофдагилар билан ўқийди.⁷⁷

Арафотда туриш

68. Кейин Арафотга бориб, агар унга осон бўлса, Жабалур-роҳмат тоғининг пастида жойлашган қоятошлар олдида тўхтайди. Бўлмаса Арафотнинг ҳаммаси тўхташ жойидир.
69. Қиблага юзланиб туради, қўлларини кўтариб дуо қилади ва талбия айтади.
70. Таҳлилни қўп айтади, чунки у Арафа кунидаги дуоларнинг афзалидир. Пайғамбар солаллоҳу алайҳи васаллам айтдилар: “Мен ва пайғамбарлар Арафа кечаси айтган энг афзал сўз: “Ла илаҳа иллаллоҳ ваҳдаҳу ла шарийка лаҳу, лаҳул-мулку ва лаҳул-ҳамду ва ҳува ала кулли шайъин қодийр””.⁷⁸
71. Агар гоҳида талбияга: “Иннамал-хойру хойрул-ахироҳ”ни қўшса жоиз бўлади.⁷⁹
72. Арафотда турган кишига ўша куни рўза тутмаслик суннат бўлади.

73. Шундай зикр қилувчи, талбия айтувчи, хоҳлаган дуосини қилгувчи бўлиб тураверади ва Аллоҳ Таолодан У Зот озод қилган бандаларидан бўлишини умид қилади. Ҳадисда келганидек Аллоҳ фаришталар олдида бу озод бўлганлар билан мақтанади: “Арафа кунидан кўра кўпроқ бошқа кунда Аллоҳ бандаларни дўзах ўтидан озод қилмайди. Улар яқинлаштирилади, кейин Аллоҳ улар билан фаришталар олдида мақтаниб айтади: “Манавилар нима хоҳларди?”⁸⁰ Бошқа ҳадисда: “Аллоҳ Таоло Арафот аҳли билан осмон аҳли олдида мақтанади ва айтадики: “Менинг бандаларимга қаранглар, сочлари тўзиган, чанг ҳолда олдимга келишиди”, дейилган.⁸¹ Мана шундай ҳолда қуёш ботгунча туради.

Арафотдан кетиш

74. Қуёш ботса, Арафотдан Муздалифага кетади. Шунда у тинчлик ва сукунат сақлаб одамларни ўзи билан ҳам, улови ёки автомашинаси билан ҳам қисмаслиги керак. Бўш жой топса, тезроқ юради.
75. Муздалифага етса, аzon ва иқомат айтиб шом намозини уч ракаат ўқийди, кейин иқомат айтиб хуфтонни унга жам қилиб қаср ҳолда ўқийди.
76. Агар бирон бир ҳожат сабабли уларнинг орасини ажратиб жам қилмасдан ўқиса, зарар қилмайди.⁸²

ди: “Аммо Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг суннатлари ўз ичига олган амаллар: Минода тарвия куни туриши, у ерда арафа кунидан олдинги тунда тунаб қолиши, кейин Машъарул-ҳаром билан Арафот орасидаги Уранада заволгача туриши, у ердан Арафотга бориш, Урана водийисида йўл давомида хутба ва икки вақт намоз ўқиши, буларнинг ҳаммасига фуқаҳоларнинг ижмоъси каби (иттифоқ бор)дир, гарчи кўп мусаннифлар уларни ажратмаса ҳам. Кўпчилик одамлар эса янги одатлар голиб бўлгани учун уни билмайди”.

⁷⁶ Мен айтаман (Албоний): шунингек у зот соллаллоҳу алайҳи васалламдан у ерда ва қолган бошқа сафарларида пешиндан олдин ва асрдан кейин бирон намоз ўқиганлари нақл қилинмаган. Шунингдек ротиб (суннат м uaакада) намозлардан фақат витр ва бомдоднинг суннатидан ташқари биронгасини ўқиганлари ҳам собит бўлмаган.

⁷⁷ Бухорий Ибн Умардан таълиқ ҳолда. Қ.: “Мұхтасар Бухорий” (25/89/3).

⁷⁸ Ҳасан ёки саҳих ҳадис. Унинг бир неча йўли бўлиб, мен уларни “Саҳиҳа” (1503)да таҳриж қилдим.

⁷⁹ Асл китобда баён қилинганидек бу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламдан собит бўлган.

⁸⁰ Муслим ва бошқалар ривояти. Қ.: “Тарғиб” 2/129.

⁸¹ Аҳмад ва бошқалар ривоят қилиб бир гуруҳ мұхаддислар уни саҳих дейишиди. Буни “Таҳриж ат-тарғиб”да баён қилдим.

⁸² Шайхул-ислом Ибн Таймиянинг айтишича бу Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у зотнинг саҳобаларидан собит бўлган: Бухорийда (25/94/801) “Мұхтасар Бухорий”дан.

77. Бу икки намозни (жам қилганида улар) орасида ҳамда хуфтондан кейин ҳеч нарса ўқимайди.⁸³

78. Кейин бомдодгача ухлайди.

79. Тонг отгани унга аён бўлса, бомдодни аввалги вақтида аzon ва иқомат билан ўқийди.

Муздалифада бомдод намози

80. Муздалифада барча ҳожилар албатта бомдод намозини ўқишлари лозим, магар заифлар ва аёллар бундан мустасно. Уларга одамларнинг тиқилинчи хавфи сабабли туннинг ярмидан сўнг у ердан кетишлари жоиз бўлади.

81. Кейин Машъарул-Ҳаромга, яъни Муздалифа тоғига бориб унга қўтарилади, қиблага юзланади, Аллоҳга ҳамд айтади, Унга такбир айтади, Уни яккалайди ва дуо қиласди. Шу ҳолда то кун қаттиқ ёришиб кетмагунича бўлади.

82. Муздалифанинг барчаси тўхташ жойидир, қаерда тўхтаса жоиз бўлади.

83. Кейин қуёш чиқишидан олдин Минога кетади, шунда унга сокинлик вожиб бўлади. У талбия айтиб кетади.

84. Мұхассир водийсига етганида, имкон бўлса юришни тезлаштиради. У Минодан ҳисобланади.

85. Кейин Жамратул-Куброга олиб борадиган ўрта йўлни танлайди.

Тош отиш

86. Минодаги Жамратул-ақобага отмоқчи бўлган тошчаларни териб олади. Бу (Жамратул-ақоба) жамра (устун)ларнинг энг охиргиси ва Маккага энг яқини.

87. Жамрага юзланади, Макка чап томонида, Мино ўнг томонида бўлади.

88. Еттита тошчани отади. Бу тошчалар нўхатдан сал каттароқ бўлиб, икки бармоқ билан отиладиган катталиқдаги тошлардир.

89. Ҳар тош (отганда) такбир айтади.⁸⁴

90. Охирги тошни отиб бўлганида талбияни тўхтатади.⁸⁵

91. Фақат қуёш чиққанидан сўнг тош отади, гарчи Муздалифадан туннинг ярмидан сўнг кетишга рухсати бор аёллар ва заифлар ҳам. Бу (кетишга рухсат) бир нарса бўлса, тош отиш бошқа нарсадир.⁸⁶

92. Ҳадисда событ бўлганидек, агар қуёш заволидан олдин тош отишга қийинчилик бўлса, заволдан сўнг ҳам тош отса бўлади.

93. Жамрага тош отишни тутатса, унга аёллар(га яқинлик қилиш)дан бошқа ҳамма нарса ҳалол бўлади, гарчи қурбонлик сўймаган ёки сочни қирмаган бўлса ҳам. У (одатий) кийим кийиб хушбўй нарса суртади.

94. Лекин агар шу эхромсиз (ҳалол) ҳолатида қолишни хоҳласа, у ўша куннинг ўзида ифоза тавофини қилиши лозим бўлади. Бўлмаса, агар кеч тушгунича тавоф қилмаса, тош отишдан олдинги эхромлик ҳолатига қайтади ва кийимини ечиб эхромнинг икки кийими (изор, ридо)ни кийиши лозим бўлади. Чунки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Бу кунда агар

⁸³ Шайхул-ислом айтди: “Агар Муздалифага етса, агар имкони бўлса, туюларни чўқтиришидан олдин шом намозини ўқийди. Кейин туюларни чўқтиришиса, хуфтон ўқишади. Агар хуфтонни кечиктиришиса, зарар қилмайди”.

⁸⁴ Аммо баъзи мусаннифлар зикр қиладиган: “Аллоҳуммажъал ҳажжан мабрурон” (“Аллоҳим буни мабрур ҳаж қилгин”) деган қўшимча у зот соллаллоҳу алайҳи васалламдан событ бўлмаган. Мен буни “Заифа” (1107)да баён қилганман.

⁸⁵ Ибн Хузайма “Сахих”ида ривоят қилиб: “Бу саҳиҳ ҳадис бошқа ривоятларда ноаниқ келган нарсани тафсир қилиб беради. Яъни, “Жамратул-ақобага тош отгунича (талбия айтиб турди)”, деган сўзлардан мурод “тош отиб тугатгунича”, деди. “Фатхул-борий” 3/426.

⁸⁶ Бу ҳақда асл китобда тафсилотни айтдим. Агар далилга эга бўлишни хоҳласангиз, ўшанга мурожаат қилинг (80-с.).

жамрага тош отсангизлар, аёллардан ташқари сизлар маҳрум бўлган барча нарсалар сизларга ҳалол бўлади. Агар бу Байтни тавоғдан қилмасдан кеч тушиб қолса, Жамрага тош отмагунингларча бўлган эҳромли ҳолатингизга қайтасизлар”, дедилар.⁸⁷

Қўй, сигир ва тую (қурбонлигини) сўйиши

95. Кейин Минодаги қурбонлик сўйиши жойига келади ва қурбонлик сўяди, ва бу (Минодаги маҳсус жойда сўйиши) суннатdir.

96. Лекин Минонинг бирон бошқа маконида, шунингдек Маккада ҳам сўйиши жоиздир, чунки у зот: “Мен бу ерда тую қурбонлигини сўйдим ва Минонинг барча ери сўйии ўринидир. Макканинг барча дараси йўл ва қурбонлик қилиши жойидир. Ўз жойларингизда сўйинглар”, дедилар.⁸⁸

97. Агар осон бўлса, ўз қўли билан қўй (сигир) ёки туюни сўйиши суннат бўлади. Бўлмаса бирорвга сўйдиради.

98. Қиблага қаратиб сўяди⁸⁹ ва уни чап ёнбошига ётқизади, ўзининг ўнг қадамини унинг ўнг биқинига қўяди.⁹⁰

⁸⁷ Бу сахих ҳадис, уни бир гурух уламолар, уларнинг ичида Ибнул-Қоййим қучли санашган. Мен буни “Сахих Абу Довуд” (1745)да баён қилдим. Бу рисола тарқалгунича ушбу ҳадисни кўрган илм аҳлидан бўлган баъзи фазилат эталари уни ғариб санаанди, баъзилари эса уни заиф дейишга шошилишди. Худди мен илгари баъзи муаллифотларимда қилганим каби. Ўшанда мен ҳадиснинг Абу Довуддаги йўлига суяниб ўша фикрга келгандим. Буни имом Ибнул-Қоййим “Таҳзиб”да кучли деб санагани ҳамда Ҳофиз (Ибн Ҳажар) “Талхис”да у ҳақда сукут сақлаб уни кучли ҳисоблагани билан бирга мен унинг бошқа йўлларини топдим. Уларни кўрган одам заифликни қатъиян йўққа чиқариб уни сахих даражасига кўтаради. Лекин бу йўллар кўпчиликнинг қўлида юрмайдиган манбалардадир. Бу имом Таҳовийнинг “Шарҳ Маони ал-асар”и. Мазкур нарса худди менга олдин маҳфий қолганидек у кишига маҳфий қолди. Шунинг учун улар уни ғариб ёки заиф дейишга шошилишди. Уларнинг бунга журъат этишларига сабаб – улар ўзларидан олдин қуйидаги сўзларни айтган уламоларни топиши: “Биронта фақих бундай фикрни айтганини билмайман”. Бу эса йўққа чиқариш, илм (билиш) эмас. Илм аҳлига маълумки, бирон нарсани билмаслик уни йўқлигини билишни лозим қилмайди (яъни, унинг йўқлиги эмас). Шунинг учун Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан ҳадис собит бўлса ва унинг далолати худди бу ҳадисдаги каби очиқойдин бўлса, унга амал қилиш вожиб бўлади. Шунингдек бу (ҳадисга амал қилиш) илм аҳлининг унга нисбатан фикрини билишга қараб қолмайди. Худди имом Шофеъий айтганидек: “Хабар собит бўлган вақтнинг ўзида қабул бўлади, гарчи имомлардан мазкур хабарга қабул қилинган хабарга амал қилиши каби амал содир бўлмаган бўлса ҳам. Чунки Росулуллоҳнинг ҳадиси ўз-ўзидан собит бўлади, у зотдан кейингиларнинг унга амал қилиши билан эмас”. Мен айтаман (Албоний): Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ҳадиси унга фуқаҳоларнинг амали истишҳод қилинишидан (кучайтириш учун далила қилинишидан) кўра улугроқ! Чунки у мустақил асл-асосдир, ҳукм қилувчиидир, ҳукм қилинувчи эмас. Шу билан бирга бу ҳадисга бир гуруҳ илм аҳли амал қилган, улардан улуг тобеъин Урва ибн аз-Зубайр. Мана шундан кейин бирон кишига унга амал қилишни тарқ қилишга узр борми?

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَى لِمَنْ كَانَ لَهُ، قَلْبٌ أَوْ أَلْفَى الْسَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ

“Албатта бунда қалби бор ёки эшитаётган ва ҳозир бўлган киши учун зикр-эслатма бор” (Қоғ-37). Бу қисқача келтирилган сўзларнинг тафсилоти ҳозиргина зикр қилинган тасниф китобида мавжуд. Билгинки, мавсум (ҳаж) аҳли учун тош отиш бошқаларнинг ҳайит намози ўринидадир. Шунинг учун имом Аҳмад шаҳарларнинг ҳайит намози Минода қурбонлик қилиш вақтида бўлишини мустаҳаб санаган. Шунинг учун Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам қурбонлик қуни жамра(га тош отиш)дан кейин хутба қилдилар, худди Мадинада ҳайит намозидан сўнг хутба қилгандарни каби. Баъзиларнинг лафзнинг ёки қиёснинг умуумийлигига асосланиб Минода ҳайит намозини мустаҳаб дейиши хато ва суннатдан ғафлатда бўлишдир. Чунки “Фатаво Ибн Таймия” (26/180)да келтиришича, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам ва у зотнинг халифалари Минода ҳеч қачон ҳайит намозини ўқишимаган.

88 Мен айтаман (Албоний): бу ҳадисда ҳожилар учун улкан кенгчилик ва қийинчиликлар катта қисмининг ечими бор. Бу қийинчиликлар: жонлиқларнинг сўйиши жойида тўпланиб кетиши, у ердаги волийларнинг уларни ерга кўмишга мажбур бўлиши. Ким кенгроқ маълумотни хоҳласа, асл китобга (87-88-с.) мурожаат қиласин.

89 Бу ҳақда Абу Довуд ва бошқаларда Жобирдан марфуъ ҳадис келган. У “Ирво” (1138)да таҳриж қилинган. Бошқа ҳадис Байҳақий (9/285)да келган. Шунингдек Ибн Умардан ривоят қилинишича, у қўй (сигир) сўйиса қиблага қаратишни мустаҳаб санарди (хуш кўрарди). Абдурраззоқ (8585) ундан сахих санад билан у қиблага қаратилмасдан сўйилган ҳайвонни ейишни карих кўрганини (ёқтиргмаганини) ривоят қилди.

99. Туяга келсак, унинг чап оёғи боғланган ва қолган оёқларида тикка турган ҳолда сўйиш суннатидир.⁹¹ Унинг юзи эса қиблага қаратилади.⁹²

100. Кўй (сигир) ёки түя сўйишдан олдин: “Бисмиллаҳ валлоҳу ақбар, Аллоҳумма инна ҳаза минка ва лака.⁹³ Аллоҳумма тақоббал минни”⁹⁴ (“Аллоҳнинг исми билан, Аллоҳ улуғ. Аллоҳим бу – Сендан ва Сен учун. Аллоҳим буни мендан қабул қил”).

101. Сўйиш вақти ҳайитнинг тўрт кунидир: қурбонлик куни – бу катта ҳаж куни,⁹⁵ ва ташриқнинг уч куни. Чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “*تاшиқнинг барча куни сўйиши (куни)дирип*”, дедилар.⁹⁶

102. Худди Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам қилганлариdek ўз қурбонлигидан ейиши ва ундан ўз шаҳрига олиб кетиш учун заҳира қилиши мумкин.

103. Қурбонликдан фақирлар и ҳожатмандаларни таомлантириши лозим, чунки Аллоҳ Таодо:

وَالْبُرْكَ جَعَلْنَاهَا لَكُم مِّنْ شَعَرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا حَيْرٌ فَادْكُرُوا أَسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٌ فَإِذَا وَجَبَتْ
جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعَزَّزَ كَذَلِكَ سَخْرَنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشَكُّرُونَ

“Қурбонлик ҳайвонларини сизларга Аллоҳнинг шиорларидан қилдик. Уларда сизларга яхшилиқ (фойда ва савоб) бор. Улар саф бўлиб туришганида уларнинг устидан Аллоҳнинг исмини зикр қилинглар. Улар ёнларига йиқилсалар, улардан енглар ҳамда сўровчини ва мұьтарни⁹⁷ едиринглар” (Ҳаж-36), деган.

104. Етти киши түя ва сигирда шерикчилик (қилиб қурбонлик) қилиши жоиз.

105. Кимки қурбонлик топмаса, ҳаж вақтида уч кун ва оиласига қайтганида етти кун рўза тутиши вожиб.

106. Унга ташриқ кунлари рўза тутиши жоиз, чунки Оиша ва Ибн Умар розияллоҳу анхумоларнинг ҳадисида улар айтишдики: “*Ташриқ кунлари рўза тутишига фақат қурбонлик топмаганларга рухсат берилди*”.⁹⁸

⁹⁰ Ҳофиз (Ибн Ҳажар) шундай деди (10/16): “Бу сўювчи пичогини ўнг қўли билан олмоги ва унинг бошини чап қўли билан ушламоги енгил бўлиши учундир”. Мен айтаман (Албоний): унинг ётқизилиши ва қадамни биқинига қўйишни иккита шайх (Бухорий, Муслим) келтирган.

⁹¹ “Саҳиҳ Абу Довуд” (1550). Бу ҳадисдан кейин Ибн Умардан шунга ўхшаш уни кучайтирадиган ҳадис келган. Уни иккита шайх келтирган.

⁹² Молик саҳиҳ санад билан Ибн Умарнинг ўз сўзларидан ривоят қилган. Бухорий уни муаллақ ҳолда жазм шаклида ривоят қилган. Менинг “Мұхтасар Бухорий” китобимнинг № 330 ҳадиси.

⁹³ Абу Довуд ва бошқалар Жобир ҳадисидан келтиришди. “Мажмаъ” (4/22)да келишича уни кучайтирувчи ҳадисни Абу Саъид ал-Худрийдан Абу Яъло ривоят қилган. У “Ирво” (1118).

⁹⁴ Муслим ва бошқалар Оишадан ривоят қилишди. У юқорида айтилган манбада таҳриж қилинган. Шайхул-ислом “Мансик” китобида кўшимча қилди: “Худди ҳалилинг Иброҳимдан қабул қилганинг каби”. Менинг олдимда бўлган суннат китобларидан биронтасида буни учратмадим.

⁹⁵ Бухорий муаллақ ҳолда, Абу Довуд ва бошқалар уланган ҳолда ривоят қилишди. “Саҳиҳ Абу Довуд” (1700, 1701).

⁹⁶ Аҳмад келтириб, Ибн Ҳиббон уни саҳиҳ деди. Менинг наздимда у йўлларининг мажмуаси билан қучлидир. Шунинг учун мен уни “Саҳиҳа” (2476)да таҳриж қилдим.

⁹⁷ Мұьтар – қурбонлик ҳайвони олдига келиб, унинг атрофида айланадиган, унга рўбарў бўлган (насиба олмоқчи бўлган) бой ёки камбағал.

⁹⁸ Бухорий ва бошқалар ривоят қилишди, у “Ирво” (964)да таҳриж қилинган. Аммо шайхул-исломнинг сўзлари (388-с.)га келсак: “Таматтую қилювчи ўша уч куннинг баъзисини тарвия куни эҳром bogлашидан олдин албатта тутиши лозим”, мен унинг асосини (ёки маъносини) билмайман, балки бу сўзниг зоҳири оят ва ҳадисга хилофдир. Валлоҳу аълам.

107. Кейин бошидаги барча сочини қиради (олади) ёки қисқартыради. Бириңчиси (сочнинг ҳаммасини олиш) афзалроқ, чунки Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам: “*Аллоҳим, сочни қирғанларни раҳм қил*”, дедилар. (Саҳобалар): “*Қисқатирғанларни ҳам, эй Аллоҳнинг Ресули*”, дейишиди. У зот: “*Аллоҳим, сочни қирғанларни раҳм қил*”, дедилар. (Саҳобалар): “*Қисқатирғанларни ҳам, эй Аллоҳнинг Ресули*”, дейишиди. Тўртинчи марта бўлганда: “*Қисқатирғанларни ҳам*”, дедилар.⁹⁹

108. Анас розияллоху анхунинг ҳадисида келганидек соч оловчи соч олинувчининг ўнг томонидан бошлиши суннатdir.¹⁰⁰

109. Сочни олиб ташлаш эркакларга хос, аёлларга эмас. Аёлларга фақат қисқартыриш можиб. Чунки у зот соллаллоху алайҳи васаллам: “*Аёлларга соч қириши (олиш) вожиб эмас. Аёллар фақат қисқартышиши вожиб*”.¹⁰¹ У сочини йигиб ундан бармоқ учи миқдорида кесади.¹⁰²

110. Имом қурбонлик қуни Минода одамларга ҳаж амалларини билдириш учун¹⁰³ кун чиқиб бўлганидан¹⁰⁴ сўнг устун (жамра)лар орасида¹⁰⁵ хутба айтиши суннат.¹⁰⁶

Тавоф ал-ифоза (асосий тавоф)

111. Кейин ўша қунида Байтта тушиб (бориб) уни худди тавофул-қудумда тавоф қилганидек етти марта тавоф қилади, фақат идтибъ қилмайди ва рамл (майда қадамда тез югуриш) қилмайди.

112. Мақом (Иброҳим)нинг олдида икки ракаат намоз ўқиши суннатданdir. Буни аз-Зухрий айтган¹⁰⁷ ва Ибн Умар қилиб¹⁰⁸ айтганки: “*Ҳар еттита (айланиши)га икки ракаат (намоз) бор*”.¹⁰⁹

113. Кейин юқорида келганидек Сафо ва Марва орасида тавоф ва саъи (юриш) қилади. Лекин ҳаж-қирон ва ҳаж-ифрод қилганлар буни қилмайди, уларга бириңчи саъи қилишлари кифоя.

114. Мана шу тавоф билан унга эҳром сабабли ҳаром бўлган барча ишлар, ҳатто аёллари ҳалол бўлади.

115. Пешин намозини Маккада ўқииди. Ибн Умар: “*Минода*”, деди.¹¹⁰

116. Замзамга бориб ундан ичади.

Минода тунаб қолиши

⁹⁹ Иккита шайх ва бошқалар Ибн Умар ва бошқаларнинг ҳадисидан ривоят қилишиди. У олдинги манба (1084)да таҳриж қилинган.

¹⁰⁰ Муслим ва бошқалар ривоят қилишиди. У “Ирво” (1085)да ва “Саҳиҳ Абу Довуд” (1730)да таҳриж қилинган. Бу масала ҳанафийлар суннатта хилоф қилишганини ҳанафий аллома Ибнул-Ҳумом эътироф қилган масалаларданdir. Бу олийжаноб имомнинг эътирофи ҳақида тақлидчилар нима дейди?

¹⁰¹ Бу саҳиҳ ҳадис «Саҳиҳа» (605)да таҳриж қилинган, шунингдек мен уни “Саҳиҳ Абу Довуд” (1732)да келтирдим.

¹⁰² Шайхул-ислом айтди: “*Агар сочини қисқартирса сочини йигади ва ундан бармоқ учи, ёки ундан камроқ ёки кўпроқ қирқади. Аёл бундан кўп кесмайди, эркак эса хоҳлаганича қисқартышиши мумкин*”.

¹⁰³ Абу Довуд ва бошқалар ривоят қилди. Қ.: “Саҳиҳ Абу Довуд” (1710).

¹⁰⁴ Абу Довуд ва бошқалар ривоят қилди. Қ.: “Саҳиҳ Абу Довуд” (1709).

¹⁰⁵ Бухорий таълиқ ҳолда, Абу Довуд уланган ҳолда ривоят қилишиди. Қ.: “Саҳиҳ Абу Довуд” (1700) ва “Ирво” (1064).

¹⁰⁶ Бухорий ва Абу Довуд бир гурух саҳобалардан ривоят қилишиди. Қ.: “Саҳиҳ Абу Довуд” (1705, 1707, 1709, 1710) ва “Мұхтасар ал-Бухорий” (847).

¹⁰⁷ Бухорий муаллақ ҳолда, Ибн Абу Шайба ва бошқалар эса уланган ҳолда ривоят қилишиди. Қ.: “Мұхтасар Бухорий” № 319 1-ж. 386-с.

¹⁰⁸ Бухорий муаллақ ҳолда, Абдураззоқ эса уланган ҳолда ривоят қилди. Юқорида зикр қилинган манбанинг № 318 ҳадисида қаранг.

¹⁰⁹ Абдураззоқ (9012) ундан саҳиҳ санад билан ривоят қилди.

¹¹⁰ Қайси бирини Росулуллоҳ соллаллоху алайҳи васаллам қилганларини Аллоҳ билади. Эҳтимол, у зот уларга икки марта намоз ўқиб бердилар: бир марта Маккада, бир марта Минода. Бириңчиси фарз, иккинчиси нафл. Шунга ўхшаш ҳодисалар у зот соллаллоху алайҳи васалламнинг баъзи жангларида содир бўлган.

117. Кейин Минога қайтиб унда ташриқ кунларида ва тунларида қолади.

118. У ерда учта устун (жамра)га ҳар қуни күн заволдан үтганидан кейин тош отади. Юқорида айтилганидек (86-90-бандалар) худди қурбонлик кунида отгани қаби ҳар бир устунга еттитадан тошча отади.

119. Бириңчи устундан бошлайди. У Хайф масжидига яқинроғидир. Унга ташлаб бўлгач, ўнг томонга сал қадам ташлайди ва қиблага ўтирилиб узоқ вақт туради ва қўлларини кўтариб дуо қилади.¹¹¹

120. Кейин иккинчи устунга келиб худди шундай тош отади, сўнг чапга ўтиб, қиблага ўтирилиб узоқ вақт туради ва қўлларини кўтариб дуо қилади.¹¹²

121. Сўнгра учинчи устунга, яъни Жамратул-ақобага боради. Унга худди ўшандай тош отади. Шунда Каъба унинг (ҳожининг) чап томонида, Мино эса ўнг томонида бўлади. Бу устун олдида (тош отиб бўлганидан сўнг) турмайди.¹¹³

122. Кейин иккинчи қуни тош отади, шунингдек учинчи қуни.

123. Агар иккинчи қунда тош отиб бўлгач кетиб учинчи кунга тунаб қолмаса жоиз бўлади. Чунки Аллоҳ Таоло:

وَادْكُرُوا أَلَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لَمَنْ آتَقَنِ

“Аллоҳни саноқли қунларда зикр қилингиз. Ким шошилиб амалларни икки қунда бажарса, унга гуноҳ йўқдир. Ким қолса, унга ҳам гуноҳ йўқ. Бу тақвадорларга тегишли” (Бақара-203). Лекин (учинчи кунги) тош отиш учун қолиш афзалроқ, чунки у суннатдир.¹¹⁴

124. Юқорида келтирилган амалларнинг тартибига риоя қилиш суннатдир: тош отиш, қўй (сигир) ёки туя сўйиш, соч олиш, тавоф ал-ифоза, таматтуъ қилганлар учун (Сафо ва Марва орасида) саъй. Лекин бундан бирон амални олдин ёки кейин қилса жоиз бўлади. Чунки у зот соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Ҳеч қиси йўқ, ҳеч қиси йўқ”, дедилар.

125. Узри бор одамга тош отишда қуйидагилар жоиз:

А) Минода тунамаслик. Чунки Ибн Умар ҳадисида шундай дейилган: “Аббос (Замзам сувидан одамларни) сугориши сабабли Минода туналадиган кечаларда Маккада тунашга Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васалламдан изн сўради ва у зот изн бердилар”.¹¹⁵

¹¹¹ Кейинги изоҳга қаранг.

¹¹² Кейинги изоҳга қаранг.

¹¹³ Буларнинг ҳаммаси икки шайх ва бошқалардаги Ибн Масъуд ҳадисида собит бўлган. Баъзи “Маносик” китобларида айтилишича, Жамратул-ақобага тош отганида қиблага қараши ушбу саҳих ҳадисга хилофдир. Унга хилоф бўлгани эса шоз (ишончли ровийнинг ўзидан кўпроқ ёки ишончлироқ ровийларга хилоф қилиши), балки мункар (заиф ровийнинг ишончли ровийларга хилоф қилиши) бўлади. Мен буни “Заифа” (4864)да баён қилдим.

¹¹⁴ Шайхул-ислом Ибн Таймия айтди: “Агар у Минода бўлганида кун ботса, одамлар билан учинчи қунда тош отиш учун қолади”. Мен айтаман (Албоний): бу Ибн Ҳазмнинг “Мұхалло” (7/185)да тутган йўлига хилоф равища жумхур уламоларнинг фикридир. Нававий жумхур учун далил сифатида Аллоҳ Таолонинг: **“Ким шошилиб икки қунда амалларни бажарса, унга гуноҳ йўқ”**, сўзларининг мағҳуми (ундан тушуниладиган маъно)ни келтириб “Мажмуъ” (8/283)да айтди: ““Явм” деб кундузга айтилади, тунга эмас”. Шунингдек у Умар ва ўғли Абдуллоҳдан собит бўлган ривоятни келтириди: “Улар иккови: “Ким иккинчи куннинг кечасида (учинчига ўтар кечасида) Минода бўлиб қолса, одамлар билан кетиши учун эрталабгача қолсин”, дейишди. “Муватто”даги Ибн Умардан келтирган ривоятида: “Эрталаб устунга тош отмагунича ҳечам кетмасин”, дейилган. Имом Мұхаммад ўз “Муватто”сида (233-с. “ат-Таълиқ ал-Мумажжид”) Моликдан бу ривоятни келтириб шундай дейди: “Биз шуни оламиз ва бу Абу Ҳанифа ҳамда ҳамма (кўпчилик) шундай фикрда бўлган”.

¹¹⁵ Икки шайх ва бошқалар ривоят қилишди. У “Ирво” (1079)да таҳриж қилинган. Мен у ерда танбех қилдимки, асл китобда уни Ибн Аббос ҳадиси дейилиши янглишишдир.

Б) Икки куннинг тош отишини бир кунда жамлаш. Чунки Осим ибн Адийнинг ҳадисида у киши айтди: “Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам түябоқарларга Минода ётиб қолмасликка рухсат бердилар: улар құрbonлик күни тош отиб кейинги икки күннинг тош отишини бир кунда жамлаб ўша икки күннинг бирида тош отади”.¹¹⁶

В) Тунда тош отиш. Чунки у зот соллаллоху алайҳи васаллам айтдилар: “Чүпон (подачи) түнда тош отиб, күндүзи молини боқади”.¹¹⁷

126. Үнга Каъбани зиёрат қилиш ва Мино кечаларининг ҳар кечасида уни тавоғ қилиш Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам бу ишни қылганлари учун машруу бўлади.¹¹⁸

127. Ҳожига Мино кунлари беш вақт намозни жамоат билан ўқиши вожиб бўлади. Агар осон бўлса, Хайф масжидида ўқиши афзал бўлади, чунки у зот соллаллоху алайҳи васаллам: “Етмишта пайғамбар Хайф масжидида намоз ўқиган”, деганлар.¹¹⁹

128. Ташириқ кунларининг иккинчи ёки учинчи кунида тош отишини тутатса, ҳаж амалларини битирган бўлади. Сўнг Маккага бориб Аллоҳ насиб қылганча у ерда туроди ва намозларни жамоат билан, айниқса Масжидул-ҳаромда ўқишига ҳаракат қиласида. Чунки Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам: “Менинг масжидимдаги намоз бошқа масжидлардаги мингта намоздан афзалроқ. Фақат Масжидул-ҳаромдаги намоз бошқа масжидлардаги юз минг намоздан афзалроқ”.¹²⁰

129. Кеча ва кундузниң хоҳлаган вақтида қўпроқ тавоғ қилиб ва намоз ўқииди. Шунингдек Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам Ҳажарул-асвад турган руқн ва Ямоний руқн ҳақида қуидаги сўзларни айтганлари учун шундай қиласида: “Уларни суртиши хатоларни ўчиради. Ким Байтни тавоғ қиласа қадамини кўтарса ҳам, туширса ҳам, Аллоҳ үнга албатта бир ҳасанот ёзади, бир хатосини кечиради ва үнга бир даража ёзади. Ким уни етти марта айланса, худди қулни озод қылганидек бўлади”.¹²¹ Шунингдек у зотнинг қуидаги сўзлари сабабли: “Эй Абдуманноф авлоди! Ҳеч кимга бу Байтни тавоғ қилишига ва кеча ва кундузниң хоҳлаган соатида (бу ерда) намоз ўқишига монеълик қилманглар”.¹²²

Тавоғ ал-вадоъ (видолашув тавофи)

130. Ҳожатларини адо этиб бўлса ва йўлга чиқишига қарор қиласа, Байт билан тавоғ қилиб видолашув унга вожиб бўлади. Чунки Ибн Аббоснинг ҳадисида у айтди: “Одамлар ҳар томонга кетаётган эди. Шунда Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам: “Ҳеч ким охирги вақти (иши) Байтни тавоғ қилиши бўлмагунича кетмасин”, дедилар”.¹²³

¹¹⁶ “Сунан” соҳиблари келтирган ва уни бир гуруҳ муҳаддислар саҳиҳ деган. У олдин зикр қилинган манба (№ 1080)да таҳриж қилинган.

¹¹⁷ Ҳасан ҳадис. Уни Баззор, Байҳақий ва бошқалар Ибн Аббосдан келтиришган. Унинг санадини Ҳофиз (Ибн Ҳажар) ҳасан деган. Уни қўллаб-қувватловчи ҳадисларни мен “Саҳиҳа” (2477)да келтирдим.

¹¹⁸ Бухорий таълиқ ҳолда (287 – менинг “Мухтасар Бухорий” китобим) ва бир гуруҳ муҳаддислар уланган ҳолда ривоят қилишди. Мен уларни “Саҳиҳа” (804)да зикр қилдим.

¹¹⁹ Табароний ва Зиё Мақдисий “Мұхтароҳ”да келтиришган, Мунзирний санадини ҳасан деган ва у бошқа йўли борлиги эътибори билан шундай. Мен буни “Таҳзирус-сажид минат-тихозил-қубуро масажид”да таҳқиқ қилдим (106-107-с., иккинчи нашр, “Мактаба ал-исламия”).

¹²⁰ Аҳмад ва бошқалар Жобирнинг марфуъ ҳадисидан саҳиҳ санад билан келтирган. Уни бир гуруҳ муҳаддислар саҳиҳ деган. Мен уларни “Ирво” (1129)да зикр қилдим.

¹²¹ Термизий ва бошқалар келтирди. Ибн Ҳузайма, Ибн Ҳиббон, Ҳоким ва бошқалар уни саҳиҳ дейишиди. У “Мишкот” (258)да ва “Тарғиб” (2/120 ва 122)да таҳриж қилинган.

¹²² “Сунан” соҳиблари ва бошқалар ривоят қилишган, Термизий, Ҳоким ва Заҳабий уни саҳиҳ дейишиган. У “Ирво” (481)да таҳриж қилинган.

¹²³ Муслим ва бошқалар ривоят қилишди, Бухорийда шунга ўхшаш ривоят бор. У “Ирво” (1086) ва “Саҳиҳ Абу Довуд”да (1747) таҳриж қилинган.

131. Ҳайзи бор аёл видолашув тавофини қилиши учун покланишини кутишига буюрилди.¹²⁴ Кейин унга кутмасдан кетишга рухсат этилди. Бу ҳақда яна Ибн Аббос ҳадиси келган: “Ҳайзи бор аёлга агар тавофул-ифозани қилған бўлса, (бошқа) тавоф қилмасдан кетишга Пайгамбар солаллоҳу алайҳи васаллам рухсат бердилар”.¹²⁵

132. У мұяссар бўлгунича Замзам сувини табарук қилиб ўзи билан олиб кетиши мүмкин. “Росулуллоҳ солаллоҳу алайҳи васаллам ўзлари билан шу сувни идишилар ва мешларда кўтариб кетардилар ва уни беморларга сениб, уларга ичирадилар”.¹²⁶ Балки у зот “Мадинада бўлганларида Макка фатҳидан олдин Сұҳайл ибн Амрга одам юбориб: “Бизга Замзам сувидан ҳадя қил ва тарк қилма”, дердилар ва унга иккита катта чарм меш юборадилар”.¹²⁷

133. Агар (видолашув) тавофини тутатса, чап оёғини биринчи босиб чиқиб кетади¹²⁸ ва “Аллоҳумма солли ала Мұхаммадин васаллим. Аллоҳумма инни асьалука мин фазлик” (“Аллоҳим, Мұхаммадга Сенинг салоту саломларинг бўлсин, Аллоҳим мен Сенинг фазлингдан (фазлингни) сўрайман”), дейди.

Ҳаж, умра ва зиёратдаги бидъатлар

Бу китобга қўшимча қилиб унда ҳаж, Мадинаи мунаваранинг зиёрати ва Байтул-мақдис¹²⁹ зиёрати бидъатларини келтиришни ўринли деб топдим. Чунки қўп одамлар уларни билмай қилиб қўйишиди. Шу билан мен бу бидъатларни баён қилиб ва улардан огоҳлантириб одамларга қўшимча насиҳат қилишни хоҳладим. Чунки Аллоҳ Таборака ва Таоло агар амалда иккита шарт бўлмаса, уни қабул қилмайди:

Биринчиси: Аллоҳ Азза ва Жалланинг Юзи учун холис бўлиши.

Иккинчиси: солиҳ бўлиши. У Суннатга мувофиқ бўлиб, унга хилоф бўлмаганидагина солиҳ бўлади. Илм аҳлининг муҳаққиқлари наздида муқаррар бўлган нарса шуки, ҳар қандай даъво қилинаётган ибодат, агар уни Росулуллоҳ солаллоҳу алайҳи васаллам бизга сўзлари билан шариат қилиб бермаган бўлсалар ва уни қилиш билан Аллоҳга яқин бўлмаган бўлсалар, у Суннатларига муҳолифдир. Чунки Суннат икки қисмга бўлинади: феълий суннат ва таркий суннат. У зот солаллоҳу алайҳи васаллам ўша ибодатлардан нимани тарк қилған бўлсалар, уни тарк қилиш суннатдан бўлади. Кўрмайсизми, масалан, аzon Аллоҳ Азза ва Жаллани зикр қилиш ва Уни улуғлаш бўлганига қарамай уни иккита ҳайитга ва маййитни дафн қилишга айтиб Аллоҳ Азза ва Жаллага яқинлик ҳосил қилиш жоиз эмас. Бу фақат Росулуллоҳ солаллоҳу алайҳи васаллам тарк қилған суннат бўлгани учундир. У зот солаллоҳу алайҳи васалламнинг саҳобалари бу маънони тушунишди ва улардан умумий равишида бидъатлардан огоҳлантириш қўп содир бўлди. Бу ўз ўрнида зикр қилинган. Ҳатто Ҳузайфа ибнул-Ямон розияллоҳу анҳу айтди: “Ҳар қандай ибодат, агар уни Росулуллоҳ солаллоҳу алайҳи васалламнинг

¹²⁴ Бу Аҳмад ва бошқалардаги Ҳорис ибн Абдуллоҳ ибн Авс ҳадисида событ бўлган. У “Саҳиҳ Абу Довуд” (1749)да таҳриж қилинган.

¹²⁵ Аҳмад икки шайх шартига кўра саҳиҳ санад билан келтирди. Икки шайх ҳам шунга ўхшаш ривоятни келтиришган, у “Ирво” (1086)да баён қилинган. Уни икки шайҳдаги Оиша ҳадиси кучайтиради, у “Саҳиҳ Абу Довуд”да (1748) таҳриж қилинган.

¹²⁶ Бухорий “Тарих”да ва Термизий Оиша розияллоҳу анҳу ҳадисидан келтиришган. Термизий уни ҳасан деган. У “Саҳиҳа” (883)да таҳриж қилинган.

¹²⁷ Байҳақий Жобир розияллоҳу анҳудан жайийд санад билан келтирган. Уни Абдурраззок “Мусаннафи” (9127)даги саҳиҳ санади мурсал ривоят (санадда саҳобий зикр қилинмаган) кучайтиради. Ибн Таймиянинг зикр қилишича салафлар Замзам сувини кўтариб кетишарди.

¹²⁸ Бу ҳақда “Саҳиҳа”да (2478) таҳриж қилинган ҳасан ҳадис бор.

¹²⁹ Аллоҳ уни ва бошқа мусулмон мамлакатларини уларга қайтариб берсин ва уларга динлари аҳқомларига амал қилишни илҳом қилсин.

саҳобалари ибодат қилишимаган бўлса, уни қилманглар". Ибн Масъуд розияллоҳу анҳу айтди: "Эргашинглар ва динда янгилик чиқарманглар, сизларга қадимги иш кифоядир". Кимни Аллоҳ ибодатларида Ўзига ихлос қилиш, Пайғамбари соллаллоҳу алайҳи васаллам Суннатига эргашишга ва уларни бидъатлар билан аралаштирмасликка муваффақ қилган бўлса, у баҳтлидир. Аллоҳ Азза ва Жалла унинг тоатини қабул қилиши ва жаннатига киритиши билан хушхабар олсин! Аллоҳ бизларни сўзни эшишиб унинг яхшисига эргашадиганлардан қилсин!

Билгинки, айтилган бидъатларнинг манбаси бир неча бўлади:

Биринчиси, хужжат қилиш ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга нисбат бериш жоиз бўлмаган заиф ҳадислар. Бизнинг наздимизда шундай ҳадисларга амал қилиш жоиз эмас. Мен буни "Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам намозларининг сифати" китобининг муқаддимасида баён қилдим. Бу бир гуруҳ илм аҳлиниң йўли бўлиб, уларнинг ичида Ибн Таймия ва бошқалар бор.

Иккинчиси, тўқилган ёки асли йўқ ҳадислар. Уларнинг ҳақиқати баъзи фақиҳларга маҳфий қолиб улар шундай ҳадисларга хукмларни бино қилишиди. Бу бидъат ва диндаги янгиликларнинг мағзи (ёки энг олийси)дир!

Учинчиси, баъзи фуқаҳолардан, хусусан кейинги асрларда яшаганлардан содир бўлган ижтиҳодлар¹³⁰ ва истиҳсонлар.¹³¹ Улар бу ижтиҳодлар ва истиҳсонларда бирон шаръий далилга асосланишмади, балки уларни жоиз бўлган ишлар қаторида айтиб кетишиди, ҳатто бора-бора улар эргашиладиган суннат бўлиб қолди! Динига илм билан қарайдиган кишига маҳфий эмаски, бу эргашиш жоиз бўлмаган ишлардандир, чунки шариат – фақат Аллоҳ Таоло шариат қилган нарса. Истиҳсон қилувчига, агар у мужтаҳид бўлса, ўзи яхши деб билган ишга (истиҳсонига) амал қилиши жоиз ва Аллоҳ уни бу учун азобламайди. Фақат шунинг ўзи холос. Аммо инсонларнинг уни шариат ва Суннат қилиб олишлари – йўқ ва яна бир бор йўқ. Қандай қилиб бошқача бўлиши мумкин, ваҳоланки уларнинг баъзилари амалий Суннатга хилофдир?! Бунинг мисоллари ҳақида иншаллоҳ қўйида танбех келади.

Тўртинчиси, шариатда уларга далиллар бўлмаган ва ақл уларни қувватламаган одатлар ва хурофотлар, гарчи баъзи жоҳиллар уларга амал қилиб ўзларига шариат қилиб олишган бўлса ҳам. Бу жоҳиллар уларини қувватлайдиган одамларни, гарчи баъзан илм аҳлиданлигини даъво қилиб олимлар "кийими"ни кийиб олганлардан бўлса ҳам топишади.

Бундан кейин шуни билиш лозимки, бу бидъатлар хавфда бир хил эмас, балки улар бир неча даражададир. Баъзилари кейинроқ кўрганингиздек очиқ ширк ва куфрdir. Баъзилар эса бундан пастроқ. Лекин шуни билиш вожибки, киши динга олиб келадиган энг кичик бидъат унинг бидъатлиги аён бўлганидан сўнг ҳаромдир. Баъзилар ўйлаётганидек бидъатларда фақат макруҳ даражадагилар йўқ. Қандай қилиб бу бўлиши мумкин, ваҳоланки Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи васаллам: "*Ҳар қандай бидъат залолат ва ҳар қандай залолат дўзахдадир*", деяптилар?! Яъни, бидъат соҳиби дўзахда.

Имом Шотибий раҳимаҳуллоҳ буни комил равища "Эътисом" номли буюк китобида таҳқиқ қилди. Шунинг учун бидъат иши жуда хатарлидир. Кўпчилик инсонлар ундан ғафлатда қолмоқда ва буни фақат бир тоифа илм аҳли билади. Бидъатнинг хатарлигига у зот соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қуйидаги сўzlари сенга етарли далил бўлади: "*Дарҳақиқат, Аллоҳ бидъатчининг тавбасини, то у бидъатини қўймагунича, тўсди*". Табароний ва Зиё

¹³⁰ Таржимон изоҳи: Олимнинг бирон масалада очиқ-ойдин шаръий далил бўлмаганида бошқа умумий ёки шу масалага ўхшаш масалалардаги далилларга асосланиб мустақил хукм чиқариши.

¹³¹ Таржимон изоҳи: Истиҳсон ҳам ижтиҳоднинг бир турига ўхшайди. Унга уламолар турли таърифлар беришган ва баъзилар истиҳсонни жоиз дейишса, бошқалар уни инкор қилишган.

Мақдисий “Аҳадисул-мухтарох”да ва бошқалар саҳих санад билан ривоят қилишди. Мунзирій уни ҳасан деди.¹³²

Аввалги мусулмонлар уламоларидан бўлган катта имомнинг насиҳатини ўқувчиларга тақдим қилиш билан бу сўзни тутатаман. Бу имом Аҳмад раҳимаҳуллоҳнинг асҳобларидан бўлган шайх Ҳасан ибн Али ал-Барбаҳарий. У 329-йилда вафот этган. У, Аллоҳ уни раҳматига олсин, айтди: “Диндаги кичик янгиликлардан ҳазар бўл, чунки кичик бидъатлар бора-бора катта бўлиб қолади. Шунингдек бу умматда содир бўлган ҳар қандай бидъатнинг бошланиши кичик эди ва ҳаққа ўхшарди. Унга киришган одам у билан алданди, кейин эса ундан чиқишга қодир бўлмади. Шу билан у (бидъат) катталашиди ва амал қилинадиган дин бўлиб қолди. Аллоҳ сени раҳм қилсан, сен сўзини эшишган, айниқса замонинг аҳлидан бўлган ҳар бир кишига назар ташла ва ҳечам шошилма. Савол бериб ва назар солмагунингча ундан бирон нарсага киришма: бу гапни Росул соллаллоҳу алайҳи вассаллам сахобаларидан ёки уламолардан бирон киши гапирганми? Агар улардан бирон асар (хабар) топсанг, уни ушла, бирон нарса учун ундан ўтиб кет(иб тарқ қил)ма ва ундан бирон нарсани устун қўйма, бўлмаса дўзах оловига тушасан. Билгин, Аллоҳ сен раҳм қилсан, банда эргашувчи, тасдиқ қилувчи ва таслим бўлувчи бўлмагунича, унинг исломи тўлиқ бўлмайди. Кимки Исломдан Росууллоҳ соллаллоҳу алайҳи вассалламнинг сахобалари бизга кифоя қил(иб етказ)маган бирон нарса қолган деб даъво қиласа, уларни ёлғончи қилган бўлади. Бу улардан ажралиш ва уларга таъна етказишидир. У бидъатчи, адашувчи, адаштирувчи ва Исломда йўқ нарсани чиқарувчиидир”. Мен айтаман (Албоний): Қўйидаги сўзларни айтган имом Моликни Аллоҳ раҳматига олсин: “Бу умматнинг аввали нима билан ислоҳ бўлган бўлса, унинг охири ҳам фақат шу билан ислоҳ бўлади. Ўша куни дин бўлмаган нарса бугун ҳам дин бўлмайди”. Мана бу сўзларни айтган Пайғамбаримизга Аллоҳнинг салоту саломлари бўлсин: “Сизларни Аллоҳга яқинлаштирадиган нимаики бўлса, мен сизларни унга буюрмасдан қолдирмадим. Сизларни Аллоҳдан узоқлаштирадиган нимаики бўлса, мен сизларни ундан қайтармасдан қолдирмадим”.

Неъматлари билан солиҳ амаллар охирига етувчи Аллоҳга ҳамд бўлсин!

Эҳромдан олдинги бидъатлар

- Сафар ойида сафардан тийилиш ва никоҳ, уй қуриш ва бошқа амалларни бу ойда бошламаслик.
- Ойнинг иккинчи ярмида ва ой Ақраб (чаён) буружида бўлганида сафар қилмаслик.
- Мусоғир сафарга чиққанидан сўнг уйни тозаламаслик ва супурмаслик.
- Ҳажга кетищдан олдин икки ракаат намоз ўқиши. Шунда биринчи ракаатда “Фотиха”дан сўнг “Қул йаа айюҳал-кафирун”, иккинчисида эса “Ихлос” суралари ўқилади. Намоз тутаганидан сўнг: “Аллоҳумма бика инташарту ва илайка таважжаҳту” (“Аллоҳим, Сен учун кетяпман ва Сен томонга йўналяпман”), дейди. Кейин оятул-курсий, “Ихлос” сурасини, иккита муъаввизатайн ва фиқҳ китобларида келган бошқа сураларини ўқииди.
- (Ҳажга кетищдан олдин) тўрт раккатли намоз ўқиши.
- Ҳажни ният қилган киши уйидан чиққанида “Оли Имрон” сурасининг охирини, оятул-курсийни, “Инна анзалнаху” ва “Уммул-китоб” (“Фотиха”)ни ўқиши. Бунда дунёю охират ҳожатларининг адоси бор деб даъво қилинади.
- Ҳожиларни кузатиш ва кутиб олишда зикр ва такбирларни баланд овозда айтиш.
- Уларни кузатища азон айтиш.
- Каъбанинг матоси кийгизилган таҳтиравон ва Каъбага янги мато кийгизиш учун тантаналар ўтказиши.¹³³

¹³² У “Саҳиҳа” (1620)да таҳриж қилинган.

¹³³ Аллоҳга ҳамд бўлсин, бу бидъат тутаганига бир неча йил бўлди. Лекин унинг ўрнига бошқа бидъат давом этмоқда. Ибн ал-Қосимга Бажурийнинг шарҳида (1/41) шундай дейилган: “Машҳур таҳтиравон билан завқланиши (ёки уни томоша қилиб завқланиши), Иброҳим мақомига мато кийгизиш ва шунга ўхшаш ишлар ҳаромдир”.

10. Баъзи давлатлардаги каби ҳожиларни мусиқа билан кузатиш!
11. Ёлғиз сафар қилиш, баъзи суфийлар даъво қылганидек “Аллоҳ Таоло билан бирга ҳамроҳ бўлиш!”
12. Таваккул даъвосини амалга ошириш учун озуқасиз сафарга чиқиш!
13. Пайғамбарлар ва солиҳлар қабрларини зиёрат қилиш учун сафар қилиш.
14. Агар эри бор аёл ҳажни ният қилган бўлиб унинг ёнида бирга боришта маҳрами бўлмаса, эркак кишининг унга маҳрамдек бўлиш учун у билан (никоҳ) ақдини боғлаш.¹³⁴
15. Аёл киши бегона (маҳрам бўлмаган) киши билан ақа-сингил бўлиши. Бу билан уларнинг даъвоси бўйича у бу аёлга маҳрам бўлиб қолармиш. Кейин улар ақа-сингилдек ўзларини тутади.
16. Аёл кишининг ўзлари даъво қылганидек “ишончли” аёллар гурӯҳида маҳрамсиз сафар қилиш. Бунга ўхшаш мисол: уларнинг бирида маҳрам бўлиб, у уларнинг ҳаммасига маҳрам бўлишини даъво қилишлариидир.
17. Ҳаж фарзини адо этишта қасд қилган ҳожилардан солиқ олиш.
18. Мусофирнинг ҳар гал бир манзилда тўхтаганида икки ракаат намоз ўқиб: “Аллоҳумма анзилни манзилан мубарокан ва анта хойрул-мунзилийн”, дейиши.
19. Мусофирнинг ҳар тўхтаган манзилида “Ихлос” сурасини ўн бир марта, оятул-курсийни бир марта ва: “Ва мaa қодаруллоҳа ҳаққо қодриҳи” оятини бир марта ўқиши.
20. Мусофир келган ҳар бир ернинг пиёзидан ейиши.
21. Баъзи бир жойларни улардан яхшилик (барака) умид қилиб қасд қилиш, ваҳоланки шариат бу ишни яхши (мустаҳаб) деб ҳисобламаган. Масалан, “Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи вассалламнинг излари бор”, деб айтилаган жойлар, худди Байтул-мақдиснинг қоятоши ва Димашқ томонидаги “масжидул-қадам” каби, шунингдек пайғамбарлар ва солиҳлар мақбара (ёки ёдгорлик)лари.¹³⁵
22. Табукка келганда қуролни яланғочлаш.

Эҳром, талбия ва бошқа амалларнинг бидъатлари

23. Баъзи китобларда маълум бўлган шартлар билан маҳсус оёқ кийим олиш.
24. Мийқотдан олдин эҳром ҳолатига кириш.¹³⁶
25. Эҳромга кирганда идтибоз қилиш.
26. Ниятни талаффуз қилиш.
27. Гапирмасдан сукут сақлаб ҳаж қилиш.
28. Жамоат билан бир овозда талбия айтиш.
29. Талбия ўрнига такбир ва таҳлил айтиш.
30. Талбиядан сўнг: “Аллоҳумма инни урийдул-ҳажжа фаяссирху лий ва аъинни ала адаи фарзихи ва тақоббалху минни. Аллоҳумма инни навайту адаа фаризотика фил-ҳажжи. Фажъални миналлазийна истажаабуу лака...”, дейиши.
31. Масжидул-ҳаромдан ташқари Маккадаги ва унинг атрофидаги масжидларни қасд (қилиб сафар) қилиш. Масалан, Сафо остидаги масжид, Абу Қубайс (тоғи) остидаги масжид, масжи-

¹³⁴ Бу ва ундан кейингиси бидъатларнинг энг ифлосларидандир. Чунки унда шариатни ҳийла қилиб айланиб ўтиш ва фахш ишга йўл очиб бериш бор. Бу маҳфий эмас.

¹³⁵ Умар розияллоҳу анхудан саҳиҳ ривоят келганки, у ҳажи пайтида бир жойга шошаётган инсонларни кўриб қолиб: “Бу нима?” деб сўрайди. Шунда унга: “Росулуллоҳ соллаллоҳу алайҳи вассаллам намоз ўқиган масжид”, дейишиди. Шунда Умар: “Китоб аҳли шундай ҳалок бўлди. Улар пайғамбарларининг изларини намозгоҳ қилиб олишиди. Сизлардан кимки намоз вақтида бу ерда бўлиб қолса, намоз ўқисин. Бўлмаса (бу ерда) намоз ўқимасин”, деди.

¹³⁶ Таржимон изоҳи: яъни, ният ва талбия билан эҳром ҳолатига кириш, бу ерда фақат изор-ридо кийиш назарда тутилмаган.

дул-мавлид ва Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам изларига бино қилингандын шунга ўхшаш масжидлар.

32. Макка атрофидаги тоғлар ва жойларни(нг зиёратини сафар қилиб) қасд қилиш. Масалан, Ҳиро тоғи, Миннә олдидағи тоғ. У ҳақда: “Унда (Исмоил алайхиссалом ўрниларига курбонлик) фидоси бўлган”, дейилади. Ва шунга ўхшаш тоғлар.

33. Танъимдаги Оиша масжида намоз ўқиши қасд қилиш.

34. Байт олдида чўқиниш.¹³⁷

Тавоф бидъатлари

35. Тавоф учун ғусл қилиш.

36. Каптар аҳлатини босиб олмаслик учун тавоф қилувчининг пайпоқ ва унга ўхшаш нарсаларни кийиш ҳамда аёлга тегиб кетмаслик учун қўлларни ёпиш.

37. Эҳромдаги кишининг Масжидул-ҳаромга кирганида таҳиятул-масжид намозини ўқиши.¹³⁸

38. “Мана бу еттита айланишли тавофим билан фалон ва фалон нарсаларни ният қилдим”, дейиши.

39. Худди намозга қўл кўтартганидек Ҳажарул-асвадни ушлаш учун қўлларни кўтариш.

40. Ҳажарул-асвадни ўпганда баланд овоз чиқариш.

41. Уни ўпиш учун тиқилишиш ва уни ўпиш учун имомдан олдин салом бериш.

42. Ҳажарул-асвад ёки Ямоний рукнни ушлаш учун этакнинг четини шимариш.

43. Ҳажарни ушлаганда: “Аллоҳумма ийманан бика ва тасдиқон бикитабика”, дейишлари.

44. Ҳажарни ушлаганда: “Аллоҳумма инний аъзу бика минал-кибри ва факоти ва маротибиль-хизий фид-дуня вал-ахироҳ”, дейиши.

45. Ўнг қўлни чап қўлга тавоф вақтида қўйиши.

46. Каъба эшиги қаршисида: “Аллоҳумма иннал-байта байтука, вал-ҳарома ҳаромука, валамну амнука, ва ҳаза мақомул-аиди бика минан-нари”, деб Иброҳим, алайхиссалом мақомларига ишора қилиши.

47. (Каъбанинг) Ироқий рукни (бурчаги) олдида дуо қилиш: “Аллоҳумма инний аъзу бика минаш-шакки ваш-ширки ваш-шикқоқи ван-нифақи ва суил-ахлақи, ва суил-мунқолаби филмали вал-аҳли вал-валад”.

48. Мийзаб¹³⁹ остида дуо қилиш: “Аллоҳумма азилни фий зиллика явма лаа зилла илла зилдуга...”.

49. Рамл (Каъба тавофида тез майда қадам билан югуриш)да дуо қилиш: “Аллоҳуммажъалху ҳажжан мабрурон ва занбан мағфурон, ва саъян машкурон, ва тижаротан лан табуро, я Азизу, я Фоғуру”.

50. Қолтан тўрт айланища бу дуони ўқиши: “Роббигғир варҳам, ва тажуз амма таълам, иннака антал-аъаззул-акром”.

51. Ямоний рукнни ўпиш.

52. Иккита шомий рукн ва Иброҳим мақомини ўпиш ва уларни ушлаш.

53. Каъба деворлари ва Иброҳим мақомини масҳ қилиш (суртиш).

54. “Урватул-вусқо” деб номлашадиган жойни табаррук санаш. Бу Байт эшиги қаршисидаги Каъба деворининг баланд жойи. Омманинг даъвоси бўйича ким уни қўли билан ушласа, “мустаҳкам боғич”ни ушлаган бўлади.¹⁴⁰

¹³⁷ Бу юз ва қўқракни икки қўл билан чўқинишдек суртишга ўхшайди.

¹³⁸ Унинг таҳияти фақат тавоф, сўнг (Иброҳим) Мақоми орқасида намоз ўқишидир. Юқорида Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг ушбу феъллари зикр қилинди. Қ.: Ибн Таймиянинг “Қоваидун-нурония” (101) китоби.

¹³⁹ Таржимон изоҳи: Каъба билан ал-Ҳижр девори орасидаги жой.

55. Байтнинг ўртасидаги михни “дунё киндиги” деб номлашади. Улардан бири түёки “дунё киндиги”га киндигини қўйиш учун киндигини очиб шу ерга чўзилиб ётиб олади.

56. Ёмғир остида тавоф қилишни қасд қилиш. Даъво бўйича буни қилган кишининг ўтган гуноҳлари кечирилади.

57. Каъбанинг Раҳмат мийзобидан оққан ёмғирни табаррук санаш.

58. Кир теккан кийимда тавоф қилмаслик.

59. Ҳожининг Замзам сувидан қолган сувини қудуққа тушириб: “Аллоҳумма инни асъалука ризқон висиъан ва илман нағиъан ва шифаан мин қулли дааин”, дейиши.

60. Замзам сувидан баъзиларнинг ғусл қилиши.

61. Соқолларини, пулларини ва кийимларини замзам суви билан хўллаб барака излаш.

62. Баъзи китобларда зикр қилинганидек Замзам сувини ичганда ичита бир неча марта нафас қайтариб, ҳар қайтарганда Байтга назар ташлаш!

Сафо ва Марва орасида саъй қилишдаги бидъатлар

63. Сафо ва Марва орасида юриш учун таҳорат олиш. Даъво бўйича буни қилган кишининг ҳар қадамига етмиш минг даража ёзилади!

64. Деворга суюнгунча Сафога чиқиши.

65. Сафодан тушишдаги дуо: “Аллоҳумма истаъмилни бисуннати набиййика, ва таваффани ала миллатиҳи, ва аъизни мин музиллатил-фитан, бироҳматика я арҳомар-роҳимиий”.

66. Саъй вақтида: “Роббиғfir варҳам, ва тажавуз амма таълам иннака антал-аъаззул-акром. Аллоҳуммажъалху ҳажжан мабрурон, ав умротан мабруротан, ва занбан мағфурон, Аллоҳу акбар, Аллоҳу акбар, Аллоҳу акбар...”, дейиши.¹⁴¹

67. (Икки тоғ ўртасида) ўн тўрт марта айланиб Сафода саъйни тугатиши.

68. Ҳаж ва умрада саъйни бир неча марта тақрорлаш.

69. Саъйни тугатиб икки ракаат намоз ўқиши.

70. Намозга иқомат айтилса ҳам Сафо ва Марвада саъй қилиб жамоат намозидан қолиб кетиши.

71. Минога келганда муайян дуони лозим тутиш. Мисоли, “Ихё”да келган дуо каби: “Аллоҳумма ҳазихи Мина фамнун алайха бима мананта ала авлияника ва аҳли тоъатика”. Ундан чиққанидан сўнг эса: “Аллоҳуммажъалҳа хойро ғодватин ғодавтуҳа қотту...”.

Арафотдаги бидъатлар

72. Ҳилол (ой)да янгилишишдан эҳтиёт бўлиб (Зул-Ҳижжанинг) саккизинчи куни Арафот тоғида бирон бир вақт туриш.

73. Минода арафага ўтар кечаси қўп шам ёқиши.

74. Арафага ўтар кечаси ўнта сўздан иборат бўлган жумлани минг марта айтиши: “Субҳаналлази фис-самааи аршуҳу. Субҳаналлазии филь-арзи мавтиуҳу. Субҳаналлази филь-баҳри сабилуҳу...”.

75. Саккизинчи куни Маккадан тўғри Арафотга кетиши (Минода тунаб қолмасдан).

76. Минодан Арафотга кечаси кетиши.

77. Арафага ўтар кечаси Арафот тоғида гулҳанлар ва шамларни ёқиши.

78. Арафа куни учун ғусл қилиши.

79. Арафотга яқинлашганда назари Жабалур-роҳматга тушса: “Субҳаналлоҳ, валҳамдуилилаҳ, ва ла илаҳа иллаллоҳ валлоҳу акбар”, дейиши.

¹⁴⁰ Таржимон изоҳи: Бақара сурасининг 156-оятида “урватул-вусқо” келган.

¹⁴¹ Саҳих санад билан Ибн Масъуд ва Ибн Умарларнинг феълларидан келтирилганки, улар: “Роббиғfir, варҳам, ва антал-аъаззул-акром”, дейишарди. Қ.: юқорида (ҳаж амалларида) 55-банд.

80. Арафотда туришнинг вақти етмасдан у ерга кетиш. Аслида Арафотда туриш вақти қундузнинг ярмида бошланади.

81. Юз марта Арафотда таҳлил айтиш, кейин “Ихлос” сурасини юз марта ўқиши, кейин Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга салавотни ва охирида: “Ва алайна маъахум”ни қўшиб юз марта айтиш.

82. Арафотда сукут сақлаб дуо қилмаслик.

83. Арафотда турганда Жабалур-роҳматта чиқиши.

84. Жабалур-роҳматдаги “Одам қуббаси”, деб номлашадиган қуббага кириш, у ерда намоз ўқиши ва уни Байтни тавоғ қилгандек тавоғ қилиши.

85. Аллоҳ Таоло Арафа кечаси оқ-қора (ёки кулранг) тужда тушади, уловдаги кишилар билан кўл бериб сўрашади ва пиёдалар билан қучоқлашади, деб эътиқод қилиши.

86. Имомнинг Арафотда иккита хутба қилиб ораларида жумадаги хутбадек ўтириши.

87. Хутбадан олдин пешин ва аср намозларини ўқиши.

88. Арафотда хатиб хутбасини тугатмасдан пешин ва асрга аzon айтиш.

89. Арафотда намозни тугаттанидан сўнг имом Макка аҳлига: “Намозларингни тўлиқ ўқиб олинглар, чунки биз мусофири миз”, дейиши.

90. Арафотда пешин ва аср намозлари орасида нафл намоз ўқиши.

91. Арафотга хос зикр ёки дуони таъйин қилиши. Масалан, “Ихё”да келтирилган Хизр алайҳиссалом дуоси, унинг боши: “Я ман ла яшғулуҳу шаънун ан шаънин, ва ла самъун ан самъин ...” ва бошқа дуолар. Уларнинг баъзилари ушбу китобимизнинг беш саҳифасига етади!

92. Баъзиларнинг кун ботишидан олдин Арафотдан кетиши.

93. Оми одамларнинг тилида тарқалган гап: “Арафотда жума куни туриш етмиш иккита ҳажга тенг” эмиши!

94. Баъзи инсонлар Арафот аҳлига ўхшаш учун Арафа кунининг кечасида жомеъ масжидларда ёки шаҳардан ташқари йиғилишиб овозни жуда баланд қилиб дуо-зикр, хутба, шеър ўқишли.

Муздалифадаги бидъатлар

95. Арафотдан Муздалифага кетганда шошилиш.

96. Муздалифада тунаб қолиш учун ғусл қилиши.

97. Ҳарам жойнинг хурмати учун Муздалифага кирганда уловдан тушиби пиёда кириши.

98. Муздалифага етганда қуйидаги дуони лозим тутиш: “Аллоҳумма ҳазиҳи Муздалифа, жамаъат фийҳа алсина мухталифа, насьалука ҳаваижжа мұттанифа ...”, бу “Ихё”да келган.

99. Муздалифага тушгандан сўнг шом намозини ўқишига шошилмасдан тошлар йиғиш билан машғул бўлиши.

100. Ғаззолий айтганидек, икки намоз орасида шомнинг суннатини ўқиши, ёки уни иккита фарз намозидан кейин хуфтоннинг суннати ва витрга қўшиши.

101. Қурбонлик кунига ўтар кечасида ва Машъарул-ҳаромда ўтинни қўпайтириши.

102. Бу тунда бедор бўлиб чиқиши.

103. Муздалифада тунаб қолмасдан туриши.

104. Машъарул-ҳаромга келганида қуйидаги дуони лозим тутиш: “Аллоҳумма биҳаққи-машъарил-ҳаром, вал-байтил-ҳаром, вар-рукни вал-мақом. Аблиғ руҳа Мұхаммадин миннат-тахийята вас-салом. Ва адхилна дарос-салом, я зал-жалали вал-икром”.¹⁴²

¹⁴² Бу дуо бидъат бўлишидан ташқари яна Суннатга муҳолифдир. Бу Аллоҳга Машъарул-ҳаром, Байт ва бошқаларнинг ҳаққи билан васила қилишидир. Аллоҳ Таолога эса фақат унинг гўзал исм-сифатлари билан васила қилинади. Ҳанафий мазҳабида: “Аллоҳим, Сендан Машъарул-ҳаром ҳаққи билан сўрайман ...”, дейиши макруҳ саналган. Бу “Ҳошия Ибни Обидин” ва бошқа китобларда келган. Бизнинг “Тавассул: унинг турлари ва аҳкомлари”

105. Бажурийнинг (318) қуйидаги сўзи (ҳам бидъат): “Қурбонлик қуни отиладиган еттита тошчани Муздалифадан, қолган устунларга отиладиган тошчаларни эса Мұхассир водийсидан олиш суннат”.

Тош отишдаги бидъатлар

106. Устунларга тош отиш учун ғусл қилиш.

107. Тошчаларни отишдан олдин уларни ювиш.

108. Такбир ўрнига тасбиҳ ёки бошқа зикрларни айтиш.

109. Такбирга қўшиб қуйидаги сўзларни айтиш: “Роғман лиш-шайтони ваҳизбихи. Аллоҳуммажъал ҳажжии мабрурон ва саъии машқурон, вазанби мағфурон. Аллоҳумма ийманан бикитабика ват-тибаъан лисуннати набиййика”.

110. Баъзи кейинги давр уламоларнинг сўзлари: “Ҳар бир тош отишда: “Бисмиллаҳ, валлоҳу акбар, содақolloҳу ваъдаҳу..... ва лав кариҳал-кафируун”, дейиш суннат”.

111. Тош отишда муайян кайфиятни лозим тутиш. Масалан, баъзилар айтадики: “Бошбармоқнинг учини қўрсаткич бармоқнинг ўртасига қўйиб тошни бошбармоқнинг устига қўяди, гўёки етмиш рақами ҳосил бўлганидек. Кейин уни отади”. Бошқалар эса шундай дейди: “Қўрсаткич бармоқни ҳалқа қилиб бошбармоқнинг бўғинига қўяди ва тўё ўн рақамини ҳосил қиласди”.

112. Тош отувчининг жойини чегаралаш: у билан тош отиладиган жой орасида беш зироъ ва ундан кўп бўлиши.

113. Устунларга шиппак ва бошқа нарсаларни отиш.

Қурбонлик сўйиши ва соч олиш бидъатлари

114. Вожиб қурбонликнинг ўрнига унинг пулинин садақа қилишга рағбат қилиш. Даъво бўйича гўшт кўплигидан тупроққа кўмилади ва ундан фақат озчилик фойдаланади!¹⁴³

115. Баъзиларнинг таматтуъ ҳажини қилиб қурбонликни қурбонлик қунидан олдин Маккада сўйишлари.

116. Соч олувчининг сочини унинг чап томонидан бошлаб олиш.

117. Бошнинг фақат тўртдан бир кисмини олиш.

118. Фаззолийнинг “Ихё”даги: “Соч олишда қиблага юзланиш суннат”, деган гапи.

119. Соч олишда: “Алҳамдуиллаҳи ала маа ҳадаана ва анъама алайна. Аллоҳумма ҳазихи насияти биядик, фатақоббал минни...”, деб дуо қилиш.

120. (Тош отадиган) устунлар олдидағи масжидларни тавоф қилиш.

121. Қурбонлик қуни Минода ҳайит намозини мустаҳаб деб билиш.

122. Таматтуъ қилувчининг тавофул-ифозадан сўнг (Сафо ва Марва орасида) саъӣ қилмаслик.

Турли бидъатлар

123. Янги Каъбапўшни кийдириш муносабати билан тантанавий маросимлар ўтказиш.

124. Иброҳим мақомига мато ўраш.

125. Ҳожатлар адo этилиши учун латталарни Иброҳим мақомига ва минбарга боғлаб олиш.

126. Ҳожиларнинг Каъба устунлари ва деворга исмларини ёзишлари ва баъзиларнинг шуни бошқаларга ўз номларидан тавсия қилишлари.

китобимизга қаранг (Таржимон изоҳи: Ушбу “Тавассул” китобида яна солиҳ амал билан ва солиҳ кишининг дуоси билан васила қилиш машруълиги айтилган).

¹⁴³ Бу энг ифлос бидъатлардан биридир. Чунки унда Китобу Суннатда очиқ айтилган шариатни қуруқ фикр билан йўққа чиқариш бор! Бунинг устига қурбонлиқдан тўлиқ фойдаланмасликка ҳожиларнинг ўзлари жавобгардир. Чунки улар сўйища шариатни туширувчи Ҳаким Зотнинг қўрсатмаларига риоя қилишмайди. Бу асл китобда баён қилинган (87-88-с.).

127. Масжидул-ҳаромда намоз ўқувчининг олдидан ўтишни мубоҳ дейиш ва намоз ўқувчи ўтүвчининг йўлини тўсса, у билан олишиш (тортишиш).
128. Ҳаж қилганларни “ҳожи” деб чақириш.
129. Нафл умра учун Маккадан ташқарига чиқиш.
130. Видолашув тавофидан сўнг Масжидул-ҳаромдан орқамача юриб чиқиб кетиши.
131. Ҳаж қилган кишининг уйини оқ бўёқ-оҳак билан бўяб унга суратларни нақш қилиш ва ҳожининг исми ва ҳаж тарихини ёзиб қўйиши.

Мадинаи мунааввара зиёратининг бидъатлари

Масжидун-набавийюл-карим ва Масжидул-Ақсони - Аллоҳ уни мусулмонларга тезроқ қайтариб берсин - зиёрат қилишга сафар қилиш суннатdir, бунинг фазли ва ажри ҳақида ҳадислар келган. Одамлар одатда уларни ҳаждан олдин ёки кейин зиёрат қилишади. Уларнинг кўплари бу йўлда илм аҳли наздида маълум бўлган бир неча диндаги янгиликлар ва бидъатларни қилишади. Шунинг учун етказиш ва огоҳлантириш мақсадида мен топган (бидъатларни) санаб ўтишни (китобдаги) фойдани тўлиқ қилиш деб билдим. Демак:

132. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қабрларини қасд қилиб сафар қилиш.¹⁴⁴
133. Ҳожи ва зиёратчилар билан Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламга илтимослар ва салом юбориш.
134. Мадинаи мунаавварага киришдан олдин ғусл қилиш.
135. Мадина деворига кўз тушса: “Аллоҳумма ҳаза ҳарому росулика. Фажъалҳу лий викоятан минан-нар ва аманан минал-азаби ва сууил-ҳисаби”, дейиш.
136. Мадинага киришда: “Бисмиллаҳ ва ала миллати росулиллаҳ. Робби адхилни мудхола сидқин ва ахрижни мухрожа сидқин важъални лий мин ладунка султонан насийрон”, дейиш.
137. Пайғамбар (соллаллоҳу алайҳи васаллам) қабрларининг масжидлари ичида қолиши.¹⁴⁵
138. Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг масжидларида намоз ўқишдан олдин ул зотнинг қабрларини зиёрат қилиш.
139. Баъзиларнинг масжидга киришдан олдин ёки ундан чиқиша у зот қабрлари олдида яқиндан бўладими, узоқдан бўладими, хушуъ сақлаб, худди намоздек чап қўлига ўнг қўлини қўйиши.
140. Дуо қилганда қабрга қасдан юзланиш.
141. Ижобатни умид қилиб қабрни қасдан зиёрат қилиш.
142. Дуода Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламни Аллоҳга васила (восита) қилиш.
143. У зотдан шафоат ва бошқа нарсаларни сўраш.

¹⁴⁴ Суннат Масжидни қасд қилишдир. Чунки Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васаллам: “Фақат уч масжидга сафар қилинади ...”, деганлар. Агар Масжидга келиб унда таҳиятул-масжид ўқиса, Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қабрларини зиёрат қиласди. Шуни билиш лозимки, у зот ва бошқаларнинг қабрларини сафар қилиб зиёрат қилиш бир нарса бўлса, уларни сафар қилмасдан зиёрат қилиш бошқа нарсадир. Кейинги замондагилар, - уларнинг орасида баъзи докторлар ҳам бор, - орасида тарқалган фикр эса бунга хилофдир. Улар бу икки нарсани аралаштириб юборишиди. Улар шайхул-ислом Ибн Таймията хоссатан ва салафийларга омматан Росуллурроҳ соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қабрларини зиёрат қилиш машруълигини инкор қиласди, деган гаплари очиқ-ойдин бўхтондир. Агар тафсилотни хоҳласангиз, доктор Бутийга бўлган бизнинг раддиямизга мурожаат қилинг. У киши “Ислом маданияти” журналида бир қатор мақолаларни кетма-кет чоп этди. Кейин мен “Пайғамбар ҳадисини ҳимоя қилиш” номли маҳсус рисола чиқардим. Алҳамдулиллаҳ, уни яна қайта чот этяпман.

¹⁴⁵ Таржимон изоҳи: шайх Албоний “Пайғамбар ҳажи” ва “Тахзирус-сажид” да қабрни девор билан ажратиш кераклигини тушунтирган. Аслида қабр масжид ичида бўлмаган, кейинчалик баъзи хукмдорлар масжид кенгайтириб уни масжид ичига қўшиб юборишиган. Буни шайх Албоний овозли фатвосида айтган (“Силсиля худа ваннур”).

144. Ибнүл-Хожнинг “Мадхал” 1/159да қуидагиларни одобдан дейиши: “У зот соллаллоху алайҳи васалламнинг қабрларини зиёрат қилганда тили билан ҳожатларини ва гуноҳларини кечиришини зикр қилмаслик, чунки у зот унинг ҳожатлари ва манфаатларини яхшироқ билгүвчидир!!”

145. Шунингдек унинг қуидаги сўзлари (1/264): “Умматларини кўриб туришларида ва унинг аҳволларини, ниятларини, ҳасратлари ва хатарларини билишида у зот алайҳиссаломнинг ўлимлари билан ҳаётлари орасида фарқ йўқ!!”

146. Баъзиларнинг Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам қабрларининг тўсиқларига табаррук қилиб қўлни қўйишлари. Баъзилар шунда қуидаги қасам ичишади: “Қўлинг тўсиғига қўйилган зотнинг ҳаққи!” Ва: “Шафоат, эй Росуллурроҳ”, дедим (ёки дединг)!!”

147. У зотнинг қабрларини ўпиш, ёки уни ёки унинг атрофидаги чўп каби нарсаларни ушлаш.¹⁴⁶

148. У зот соллаллоху алайҳи васалламни ва икки асҳобларини зиёрат қилишда маҳсус кайфиятни лозим тутиш ва уни салом ва хос дуо билан қайд қилиш (чегаралаш). Масалан, Ғаззолийнинг сўзлари: “У зот соллаллоху алайҳи васалламнинг юзлари олдида тўхтайди, қиблага орқани ўгиради, қабр деворига эса олдини ўгиради ва айтади: “Ас-саламу алайка я Росуллурроҳ”. Ва у узун саломни, кейин салавот ва узунликда унга ўхшаган дуони зикр қилди. Бу тахминан уч сахифани ўз ичига олади.¹⁴⁷

149. Қабрлари қаршисида намоз ўқишини қасд қилиш.

150. Тиловат ва зикр учун қабрлари олдида ва атрофида ўтириш.

151. Ҳар намоздан кейин у зотга салом бериш учун қабрларини қасд қилиб бориш.¹⁴⁸

152. Мадина аҳлининг ҳар гал бу масжидга киришганида ёки чиқишганида у зотнинг қабрларини қасд қилиб боришлари.

153. Намоздан сўнг овозларини кўтариб: “Ас-Саламу алайка я Росуллурроҳ”, дейишилари.

154. У зотнинг қабрлари қуббасидан ёмғир билан тушган яшил бўёқнинг бўлакларини табаррук қилиш!

155. Сайҳон хурмосини қабр ва минбар орасидаги “Ровзатуш-шариф”да еб Аллоҳга яқинлик ҳосил қилиш.

156. Сочларини қирқиб Пайғамбар соллаллоху алайҳи васаллам қабрларининг тупроқлари яқинидаги катта қандил (лампа)га ташлаш.

157. Баъзиларнинг икки қўллари билан мисдан ясалган икки хурмо дараҳтини суртишилари. У дараҳталар Масжидда минбарнинг ғарбий қисмида қўйилган.¹⁴⁹

158. Кўпчиликнинг Масжиднинг қадимги ҳудудида намозни лозим қилишлари ва Умар ва бошқалар Масжидга қўшган жойнинг биринчи сафларида намоз ўқимасликлари.

¹⁴⁶ Ғаззолий раҳимаҳуллоҳ бу ўпишни инкор қилиб қандай яхши иш қилди! Шунингдек у киши айтди (1/244): “Бу насроний ва яхудийларнинг одати”. Энди ибрат оловчи борми?!

¹⁴⁷ Машруъ бўлгани: “Ас-саламу алайка я Росуллурроҳ ва роҳматуллоҳи ва барокатуху. Ас-саламу алайка, я Або Бакр, ас-Саламу алайка, я Умар”. Ҳудди Ибн Умар қилганидек. Агар бунга унга илҳом бўлган бироз нарса қўшса, лекин уни лозим деб билмаса, иншааллоҳ, ҳеч қиси йўқ.

¹⁴⁸ Бу бидъат ва динга чуқур кетишидан ташқари яна у зот соллаллоху алайҳи васалламнинг қуидаги сўзларига хилофдир: “Менинг қабримни ҳайит-байрам қилиб олманглар ва қаерда бўлсанглар менга салавот айтаверинглар. Чунки салавотларингиз менга етади”. Бу (бидъат) кўпгина суннатлар ва азиз фазилатларнинг зое қилиншига олиб келади. Улардан: зикрлар, саломдан кейинги қисқа дуолар. Чунки бу одамлар мазкур нарсаларни тарқ қилиб ушбу бидъатга шошилишади. Қуидаги сўзларни айтган кишини Аллоҳ раҳматига олсин: “Агар битта бидъат пайдо бўлса, албатта битта суннат ўлдирилган бўлади”.

¹⁴⁹ Бу дараҳталардан ҳеч қандай фойда йўқ. Улар фақат зийнат учун ва одамларни фитналантириш (мафтун қилиш) учун қўйилган. Алҳамдулилаҳ, улар охири олиб ташланди.

159. Мадинани зиёрат қилғанлар Масжидун-набавийда қирқ вақт намоз ўқишилари учун бу ерда етти күн муқим бўлишни лозим қилишлари. Бу билан нифоқдан ва дўзахдан озод бўлишлари ёзилишини мақсад қилишади.¹⁵⁰

160. Масжидун-набий ва Қубо масжидаидан ташқари Мадинадаги ва унинг атрофидағи масжидлар ва зиёратгоҳларни қасд қилиб зиёрат қилиш.

161. “Гид”лар томонидан ҳожилар жамоатига баъзи зикрлар ва қисқа дуоларни Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг хужралари олдида ёки узоғида баланд овозда гапириб ўргатишлари. Ҳожилар эса ўргатиладиган сўзларни ундан ҳам баланд овозда қайтаради.

162. Бақиъ қабристонини кунига зиёрат қилиш ва Фотима розияллоҳу анҳо масжидаидан намоз ўқиши.

163. Уҳуд шаҳидларини зиёрат қилиш учун пайшанбани хос қилиш.

164. Шаҳидлар кўмилган ернинг атрофида ўралган тўсиқнинг деразасига латта боғлаш.

165. Уларнинг қабрлари ёнида жойлашган ҳовузда чўмилиб барака умид қилиш.

166. Масжидун-набавийдан видолашиб чиққанды орқамачасига юриш.

Байтул-Мақдис бидъатлари

167. Ҳаж билан бирга Байтул-Мақдис зиёратини қасд қилиш ва: “Аллоҳ ҳажжингни муқаддас қиласин!” дейиш.

168. Каъба тавоғига ўхшатиб Қуббатус-сахрони тавоғ қилиш.

169. Ас-Сахрони (Байтул-Мақдисдаги қоятошни) бирон бир таъзим тури билан улуғлаш, масалан, уни масҳ қилиш (суртиш), ўпиш, қўйларни у ерга сўйиш учун олиб келиш, Арафот кечаси у ерда туриш, унда бино қуриш ва бошқа.

170. Ас-Сахрода Пайғамбар соллаллоҳу алайҳи васалламнинг қадам ва салла излари бор деб даъво қилиш. Уларнинг ичида Роб Субҳанаҳу ва Таоло қадамининг изи бор деб ўйлайдиганлари ҳам бор.

171. Исо алайҳиссаломнинг бешиги бор деб даъво қилишаётган жойни зиёрат қилиш.

172. У ерда Сирот кўприги ва Мезон тарозуси бор ҳамда Масжиднинг шарқий томонида ўрнатилган девор жаннат ва дўзах орасидаги девор деб даъво қилиш.

173.¹⁵¹

174. Занжир (номли бино) ёки унинг жойини таъзим қилиш.

175. Иброҳим Ҳалил алайҳиссалом қабрлари олдида намоз ўқиши.

176. Ҳаж мавсумида Масжидул-Ақсода ашула айтиш ва даф (чилдирма)га уриш учун ийғилиш.

¹⁵⁰ Бу борада келган ҳадис заиф, у билан хужжат қоим бўлмайди. Мен унинг иллатини “Заифа” (364)да баён қилғанман. Унга амал қилиш жоиз эмас, чунки у шариат аҳкомларини киритади. Айниқса бундан баъзи ҳожилар қийналишилиги бор, мен буни ўзим мисолида биламан. Улар бу келган ҳадисни событ саҳих деб ўйлашади. Баъзан (ўша қирқ вақт намоздан) бир неча намозни улар қолдиришади ва натижада улар бундан руҳан сиқилишади. Уларни Аллоҳ бундан халос қилди. Баъзи фазилат эгалари Ибн Ҳиббоннинг бир мажхул ровийни ишончли деганига суюниб мазкур ҳадисни кучли деб санашди. Жарҳ ва таъдил олимлари (Ибн Ҳиббоннинг) бундай “тавсик” (ровийни ишончли дейиш)ини эътиборга олишмайди. Уларнинг ичида биз айтган фазилат эгаси ҳам бор. Чунки у шайх Ғиморийга Ҳиндда чиққан “Жомиаътус-салафия” журналида раддия берганида буни очиқ айтган. Бу учун шайх Абдулазиз Робиъяннинг унга раддия бериб ёзган китобига мурожаат қилинг. Чунки у ўша китобда яхши ва фойдали ёзиг, унда мазкур ҳадисни кучли санаш заиф эканлигини ва (бу ҳадисни кучли деган кишининг сўзи) ўзига тескари эканлигини баён қилган.

¹⁵¹ Таржимон изоҳи: бу ерда 173-рақам тушиб қолган. Асл китобда “Байтул-Мақдисни тўрт марта зиёрат қилиш ҳажга тенглашади”, деган бидъат даъво келтирилиб, ушбу китобда у келмаган. Эҳтимол, мана шу сатрлар тушиб қолгандир.

Бу ҳаж ва зиёратларнинг бидъатларини йифища мұяссар бўлганнинг охири. Аллоҳ Табора-ка ва Таолодан буни мусулмонлар учун элчилар саййидига эргашиш ва унинг қўрсатмаси билан юришда ёрдам бўлишини сўраман.

و " سبحانك اللهم وبحمدك ، أشهد أن لا إله إلا أنت ، أستغفرك وأتوب إليك " .